

**ГЕРБЕРТ
УЭЛЛС**

MR BRITLING

PÄÄSEE

SELVYYTEEN II

Герберт Уэллс

Mr Britling pääsee selvyyteen II

«Public Domain»

Уэллс Г. Д.

Mr Britling pääsee selvyyteen II / Г. Д. Уэллс — «Public Domain»,

Содержание

TOINEN OSA	5
TOINEN LUKU	5
KOLMAS LUKU	27
Конец ознакомительного фрагмента.	31

H. G. Wells

Mr Britling pääsee selvyyteen II

TOINEN OSA

MATCHING'S EASY SODAN AIKANA. (Jatk.)

TOINEN LUKU

Osanottajia

1

Varsinkin kaksi asiaa nyt askarrutti mr Britlingin mieltä. Toinen oli suurenmoinen ja miehekäs aatos, sankarillinen ja juhlallinen laadultaan, ajatus, että pitäisi ryhtyä ottamaan osaa suureen taisteluun, jättää Dower House tottumus- ja toimintapiireineen ja lähteä – . Päästyään aatoksissaan tuohon asti hän ei ollut oikein selvillä mihin oli lähdeä tai mitä oikeastaan oli tehtävä. Hänen mieleensä kuvautui tekaistuun univormuun puettu vapaaehtoinen, joka aiheutti vakavia vaurioita pensasaidan takaa esiin hyökkävälle viholliselle. Univormu oli luultavasti sommiteltu samaan tapaan kuin se puku, joka hänellä oli yllään mi Direckin saapuessa. Siinä oli hihanauha. Toisinaan hän taas kuvitteli työskentelevänsä puhelimen ääressä tai jossakin toimistossa suorittamassa jonkinlaista näennäisvirallista työtä, joka kysyi pikemmin älyä kuin harjoitusta. Silloinkin tietysti hihanauhalla varustettuna. Kuukaus sitten hän olisi tuskin tiennyt, mikä "hihanauha" oikeastaan on; nyt se tuntui kansallisen järjestyminen tunnussanalta. Hän oli maanantaina aamujunassa matkustanut Lontooseen aikoen heti kirjoittautua johonkin tarjona olevaan toimeen; sanalla sanoen: hän tahtoi saada hihanauhan mitä pikimmin. Aamulehdet, joita hän osti asemalla, muuttivat hänen Pariisiin välttämätöntä kukistumista koskevan vakaumuksensa toivonsekaiseksi epäilyksi, mutta ei saanut järkytetyksi hänen päätöstänsä. Uutiset, joissa kerrottiin tappioista ja takaa-ajoista ja peräytymisestä peräytymästä päästyäkin, olivat sanomalehdistä kadonneet. Saksalaisten oikea siipi oli joutunut vastahyökkäyksen alaiseksi ja näytti olevan vaarassa ahdistua Parisin ja Verdunin väliin englantilaisten hyökätessä siviltä sen kimppuun. Tämä kevensi hänen mieltänsä, mutta ei mitenkään muuttanut hänen uutta käsitystään, että sota oli pelottavan ankara asia. Siinäkin tapauksessa, että vihollista pidätettäisiin ja pakotettaisiin hiukan peräytymään jäisi riittävästi työtä joka miehelle, kun tulisi kysymykseen ajaa se takaisin omaan maahansa. Tämä sota oli jotakin ennenkuulumatonta ja koski varmaan kaikkia... Se merkitsi, että joka miehen oli annettava itsensä. Että hänenkin oli uhrauduttava. Tätä asian selvää tajuamista ei mikään saanut estää puhkeamasta teoksi. Oli erinomaisen häpeällistä pysytellä nyt syrjässä ja olla tekemättä voitavaansa sivistyksen hyväksi, Englannin hyväksi, kaiken mukavuuden ja turvallisuuden hyväksi, jota oli saanut nauttia – noita harjoitettuja, tottelevaisia, riivattuja miljoonia.

Sinä päivänä mr Britling oli pelkkää yltiöpäistä vapaaehtoisuutta, pelkkää isänmaallista uhrautuvaisuutta.

Mutta kaiken tämän urheuden takana oli mr Britlingin mielessä tuo toinen asia, eräänlainen pelko. Hän oli nyt valmis levittäytymään hyökkääjää vastaan kuin rohkea kalkkunakukko, joka höyhen jännittyneenä. Hän oli valmis käymään eteenpäin pistin ojona, marssimaan ja kaivamaan niin kauan kuin voimia suinkin riittäisi, ampumaan ja, jos niin tarvittiin, kuolemaan juoksuhaudan mielummin kuin sallisi saksalaisen militarismin hallita maailmaa. Omasta puolestaan hän ei

peljännyt. Hän oli valmis kaatumaan taistelukentälle tai sankarillisesti makaamaan sotilassairaalassa. Mutta seikka, jonka erikoinen ja lamaava luonne oli hänelle täysin selvä ja jota hän siitä huolimatta kaikin voimin yritti olla tajuamatta, oli se, ettei sodan hirviö ollut läheskään yhtä halukas lähestymään häntä kuin hän sitä, että sen silmät jo olivat kiintyneet johonkin hänen ulkopuolellansa ja takanansa olevaan, että se jo liiankin selvästi ojensi pitkää, varjomaista käsivarttansa hänen ohitsensa siepatakseen Teddyn – ja Hugh'n...

Nuoriso on sodan ruokaa...

Teddyhän ei kumminkaan missään tapauksessa kuulunut mr Britlingin määrättäviin. Teddy sai tehdä miten hyväksi näki. Mr Britling ei tahtonut edes neuvoa häntä. Hugh taas —

Mr Britling teki parhaansa julkeasti kieltääkseen mitä itse hyvin älysi.

"Vanhin poikani on vain seitsemäntoistavuotias", sanoi hän. "Hän on innokas lähtemään, ja paha minun olisi, ellei niin olisi laita. Hänet otetaan tietysti johonkin kadettikuntaan – hänhän on oppinut jo jotakin sentapaista koulussa. Tai ottavat hänet nostoväkeen. Mutta ennenkuin hän täyttää yhdeksäntoista, on asia tavalla tai toisella lopussa. Pelkään, että poika parka tuntee itsensä pettyneeksi..."

Saatuana Hugh'n onnellisesti työnnetyksi mielensä taka-aloille – liian nuorena, miehen töihin vielä pystymättömänä – mr Britling saattoi antaa kansallista nousua haaveilevalle mielikuvitukselleen vapaan vallan. Siitä ajatuksesta, että taisteluun oli kaikkien otettava osaa, oli helppo siirtyä kuvittelemaan Englantia aseistettuna, vakavasti sotaan varustautuneena. Todellisuuden ankarat esteet eivät merkinneet mitään. Hän oli itse valmis sanomaan – ja niin ollen hän tunsu useimpain englantilaisten olevan valmiita sanomaan hallitukselle: "Tässä me olemme käytettävänä. Tämä ei ole mikään diplomaattien sota eikä sotaministeristön sota; tämä on koko kansan sota. Me olemme kaikin halukkaat ja valmiit siirtämään syrjään tavanmukaiset toimmme ja tarjoamaan omaisuutemme ja itsemme. Päähänpistot ja yksityinen toiminta ovat hyviä ja soveliaita rauhan vallitessa. Ottakaa meidät ja käyttäkää meitä niinkuin haluate. Ottakaa kaikki mitä meillä on." Ajatellessaan hallitusta tässä yhteydessä hän unohti sen hallitsevan luokan, jonka itse tunsu. Raeburn liehuvine lahkeineen, sirosteleva Philbert, kirkuva lady Frensham, tyly, härkäpäinen Carson, juoppo Bandershoot ja kavala Taper, juonikas Asquith, kaunopuheinen, mutta köyhäsisältöinen George ja järkkymätön Grey – kaikki nuo brittiläisen toimintalaadun tyyppilliset edustajat katosivat hänen tajunnastaan mielikuvituksen sitä hehkuttaessa. Hän unohti ikävyyttävät väittelyt, puuta heinää puhuvat sanomalehdet, "bluffit", salajuonet, lauantaseuroissa harjoitetun viekkaan kaupanteon, täysikasvuisten henkilöiden "koulupoikakunnian", ajattelussa ilmenevän yleisen epärehellisyyden; hänen mieleensä kuvastui yksinkertaisempi ja ihanteellisempi hallitus. Epämääräisesti hän ajatteli, että oli jotakin noiden miesten takana ja yläpuolella, Englanti, maan hallitseva hengetär, jossa ilmeni arvokasta turvallisuutta ja lujaa tahtoa. Hän kuvitteli tuolla haavemaisella hallitsijattarella olevan ihmeen täydelliset suunnitelmat ja laskelmat voidakseen selviytyä tästä ratkaisevasta tapahtumasta, joka jo useita vuosia oli mitä ilmeisimmin maata uhannut. Hän näki mielessään suuren kansakunnan, joka vastahakoisuudestaan huolimatta käytti suuria mahdollisuuksiaan oikeudenmukaisen puolustussodan jatkamiseen, ja hänen rohkeasti etenevä ajatuksensa täytti helposti kaikki suunnitelmissa ja laskelmissa ilmenevät puutteet. Hänen mielestään täytyi jossakin "tuolla ylhäällä" olla henkilöitä, jotka osaavat laskea ja jotka jo ovat laskeneet kaikki mitä sellaisessa taistelussa voimme tarvita, täytyi olla järjestelijöitä, jotka olivat suunnitelleet ja laskeneet kaikki käytännöllisiä ja helposti suoritettavia yksityiskohtia myöten.

Tällainen tiedosta uskon luiskahtaminen lienee välttämätöntä inhimillisen sankaruuden olemassaololle...

Oman osuutensa suuressa kansallisessa nousussa ajatteli hän hyvin vaatimattomaksi. Hän oli kirjailija, jonkinlainen todellisuuden alimuistutus; hän ei ollut tottunut käskemään, hänen osansa oli pikemmin huomioidentekijän kuin asiain järjestelijän ja hän piti itseänsä pelkkänä mitättömänä yksilönä, joka yksilöllisesti elopiiristänsä irtautuen liittyy suureen koneistoon tarttuakseen kivääriin

ja maataksaan juoksuhaudassa, vahtiakseen siltaa tai ladatakseen patruunaa – nauha hihassaan tai jotakin sentapaista – kunnes suuri tehtävä saataisiin suoritetuksi. Sunnuntaiyö oli täynnä kuvitelmia: annettuja määräyksiä, maaseutu nousemassa tekemään mitä tehtävä oli, teitä, joita parhaillaan pantiin kuntoon, varoja, joita järjestettiin, ja yksityiselämän pikkuharrastukset oli sysätty kerrassaan syrjään. Ja kesken kaiken oli mr Britling vielä kyllin nuorekas uneksimaan henkilökohtaista sotapalvelusta, äkkinäisiä vaaroja, jotka hän nopeasti ja miehuullisesti torjui, etevä ja uskaliaita tekoja ja harvinaisia palkintoja – kaikki unia, joita leijailee jokaisen mielikuvitusrikkaan rekryytin mielessä...

Laajaksi kävisi esitys, jos tahtois seikkaperäisesti kertoa niistä tutkimuksista, joita mr Britling kahden päivän kuluessa suoritti keksiäkseen jonkin soveliaan tavan uhatun isänmaansa palvelemiseksi. Olisi ensinnäkin kuvailtava hyvin harjattu isänmaanystävä, älykkäissä kasvoissa intoisa ilme, istumassa Lontoon junassa lukien sotauutisia – ensimmäisiä rauhoittavia uutisia moneen päivään – ja yrittäen salata, että hänen elämänsä oli tempautunut irti juurineen ja että hänen koko olemuksensa leimusi pelkkää uhrautuvaisuutta. Kuvaus olisi lopetettava neljäkymmentäkahdeksan tuntia kestäneen touhun, tiedustelun, juttelun, odottelun ja telefoimisen jälkeen esittämällä sama herrasmies hiukan väsähtäneenä ja silmissä jonkinlainen välinpitämättömyyden ilme palaamassa asemalta oikoteitse läpi Claveringsin puiston juurtuakseen jälleen vanhaan maaperäänsä. Tärkein sillin välin sattunut seikka oli se, että mr Britling havaitsi pahoin erehtyneensä kun oli kuvitellut brittein valtakunnan hallitusta älykkääksi, valistuneeksi ja viisaaksi.

Suuri *Business as usual*-kausi oli jo loppumassa, ja Lontoossa vallitsi innostus vapaaehtoiseen sotapalvelukseen parhaimmillaan. Tämän innostuksen tiellä oli mitä kurjimpia ilmoittautumissääntöjä. Rasittuneet ja sangen kyvyttömät upseerit, jotka luulivat osoittavansa etevyyttään kieltäytymällä ottamasta vastaan siviilihenkilöiden tarjoamaa apua ja esiintymällä erinomaisen hitaasti ja varovasti sekä hyvin arvokkaasti ja ylhäisesti, istuivat likaisissa, ahtaissa suojissa sähköisten kiukkuansa tuolle ennenkuulumattomalle Englannille, joka tungeskeli ovilla ja ikkunoilla ilmoittautuakseen vapaaehtoiseen sotapalvelukseen. Jokaisen sotamiehenottotoimiston ulkopuolella seisoivat miehiä ja nuorukaisia joukottain odottamassa; he nojailivat seiniä vasten, istuivat katukäytävällä, odottivat tunnin toisensa jälkeen, odottivat myöhäiseen iltaan ja palasivat seuraavana päivänä, ilman asuntoa, ilman ruokaa, monet nälästä sairaina; miehiä, jotka olivat sinne rientäneet maaseudulta, miehiä, jotka olivat kaikki jättäneet toimensa, mikä konttoristin, mikä puotimiehen, mikä minkin viran haluten yksinomaan palvella Englantia ja "näyttää noille kirotuille saksalaisille". He kohtasivat tiellään ällistyttävän esteen: toimeenpanijaan leväperäisyyden. Kulkiessaan Pyhän Martin kirkon ohi ja poikki Trafalgar Squaren ja nähdessään suurenmoisen isänmaallisen innostuksen liikkeelle nostattamat kansanjoukot uupuneina odottamassa mr Britling ensi kerran alkoi aavistaa sotaministeristöltä puuttuvan kekseliäisyyttä, sotaministeristöltä, jonka oli niin äkkiä suunniteltava voitto. Seikkaperäisimpiä tietoja hän oli saava klubissaan.

Niillä kaduilla, joita hän kulki, näytti vallitsevan ankara levottomuus. Omnibusvaunut ja ajoliikenne olivat huomattavasti vähentyneet, mutta nyt näkyi tavaton määrä kuljeksivia jalankävijöitä. Katukäytävillä liikkui ihmisvirta ärsyttävän hitaasti. Useimmat henkilöt kävelivät ja seisoskelivat joutilaina, harvat menivät työhönsä. Varsinkin näytti niin olevan naisten laita. Monet olivat ilmeisesti tulleet Lontoon laitapuolilta epämääräisesti jotakin odottaen, voimatta pysyä kotonaan.

Kaikkialla näkyi liittovaltain lippuja: myymäläin ikkunoissa, ovien yläpuolella, voimavaunuissa, napinlävissä, ja aitauksissa ja ikkunoissa oli suuri määrä väenottoilmoituksia. "Kuninkaasi ja maasi tarvitsevat sinua", oli kehoituslauselmana, ja kysymyksessä oli yhä "satatuhatta miestä", vaikka lordi Kitchenerin vaatimus oli kohonnut puoleen miljoonaan. Useimmissa ajuriautomobiileissakin näkyi värväysilmoituksia. Norddeutscher Lloydin konttorin isot ikkunat oli naulattu kiinni ja peitetty paksulla kerroksella sotaväenottojulistuksia.

Klubi oli mr Britlingin sinne tullessa täynnä puhelua ja sotaista hälinää. Hallissa näytti kirjailija Wilkins useille asiaa harrastaville klubin jäsenille taitetusta rautaputkesta valmistettua

harjoituskivääriä. Sitä piti käytettävän harjoituksissa, kunnes saataisiin hankituksi oikeita kiväärejä, ja sellaisia voitiin valmistaa markalla kappale. Mr Britling alkoi nyt älytä, että sotamiestenotossa ilmenneet epäkohdat olivat vain ensimmäinen sotaministeristön leväperäisyyden ilmaus. Klubissa juteltiin hyvin vapaasti; eräs sodan alkuvaiheiden ohimeneviä vaikutuksia oli, että englantilaisten luontainen ujous jossakin määrin hälveni, niin että henkilöt, jotka olivat monen vuoden aikana äänettöminä istuneet klubissa aterioimassa ja tuijotelleet sanaa sanomatta mr Britlingiin ja joita hän oli samoin vaieten tuijotellut, nyt ryhtyivät keskustelemaan hänen kanssaan.

"Mitä tulee minunlaiseni miehen tehdä?" kysyi eräs sileäksi ajeltu lakimies.

"Sitä samaa minäkin olen mielessäni hautonut", sanoi mr Britling. "Ne ovat määränneet rekryyttien ylemmän ikärajan kolmekymmeneksi; se on luonnottoman alhainen. Mies, joka on hyvän joukon yli neljäkymmenen, kuten minä, kykenee varsin hyvin makaamaan juoksuhaudassa tai vartioimaan jotakin siltaa. Minä en ole varsin keho ampuja..."

"Me olemme tässä keskustelleet kotimaan puolustamista varten otettavia vapaaehtoisia koskevasta kysymyksestä", sanoi lakimies. "Joka tapauksessa meidän pitäisi harjoitella. Mutta sotaministeriö katselee yhtä epäsuopein silmin kaikkia sensuuntaisia puuhiamme kuin jos olisimme aikeissa liittyä saksalaisiin. Se on mieletöntä. Joskaan emme me vanhemmat miehet kelpaa lähetettäväksi sotänäyttämölle, voisimme ainakin astua sellaisten joukkojen sijaan, jotka voisivat sen tehdä."

"Jos teillä olisi kiväärejä", virkkoi eräs teräväpiirteinen harmaapukuinen mies, joka seisoi mr Britlingin oikealla puolella.

"Minä otaksun, että niitä voidaan hankkia", sanoi mr Britling.

Puhuvin ilmein ja päätään pudistaen tahtoi teräväpiirteinen mies väittää, että niin ei suinkaan ollut laita.

"Jokainen kaatunut, useat haavoittuneet ja useimmat vangiksi joutuneet", virkkoi hän, "merkitsevät menetettyä kivääriä. Me olemme sodan alusta lukien jo ehtineet menettää kaksikymmentäviisi tuhatta kivääriä. Ollenkaan ottamatta huomioon uusien joukkojen aseistamista täytyy meidän korvata nämä kiväärit samalla kun lähetämme uusia joukko-osastoja. Tiedätkö, kuinka monta kivääriä voidaan viikossa enintään valmistaa maassamme tätä nykyä?"

Sitä ei mr Britling tiennyt.

"Yhdeksän tuhatta."

Mr Britling ymmärsi yht'äkkiä, mitä Wilkins ja hänen leikkikiväärinsä merkitsivät.

Teräväpiirteinen mies lausui sen näköisenä kuin olisi sanonut lopullisesti ratkaisevan sanan asiassa: "Kiväärin piippujen valmistaminen se tuottaa hankaluutta. Tarvitaan monimutkaista koneistoa; meillä ei ole sitä emmekä voi saada sitä valmiiksi ensi kiireessä. Siinä sitä ollaan!"

Teräväpiirteisen miehen puheen laatu muistutti pommin heittämistä.

Nyt hän taas heitti yhden. "Sinkkiä", sanoi hän.

"Puuttuisiko meiltä sinkkiä?" kysyi lakimies.

Teräväpiirteinen mies nyökkäsi ja alkoi selittää asiaa yksityiskohtaisemmin.

Sinkki oli välttämätöntä patruunain valmistamiseen; siihen tarvitaan puhdistettua sinkkiä, vieläpä erittäin puhdasta, sillä muuten osuivat laukaukset huonosti. No niin, me olimme jättäneet puhdistamisen belgialaisen ja saksalaisen teollisuuden asiaksi. Jäljellä oli enää vain yksi tai pari englantilaista liikettä... Ellemme kävisi tuimasti käsiksi, loppuisivat ampumavaramme... Ainakin sellaiset ampumavarat, joita käyttäen voi ampua tarkkaan. "Ja siinä sitä ollaan!" sanoi teräväpiirteinen mies.

Mutta hän ei tuona aikana suinkaan edustanut suuren yleisön käsityskantaa.

"Joka tapauksessa otaksun, että voimme saada kiväärejä Amerikasta", sanoi lakimies. "Ja mitä sinkkiin tulee, poistetaan sen puute kyllä, jos puute käy tuntuvaksi..."

Yläkerran tupakkahuoneessa oli vallitsevana keskusteluaiheena sotaministeristön kykenemättömyys käyttelemään ilmoittautuvia rekryyttijoukkoja sekä sen vihamielisyys kaikkea

sellaista vapaaehtoisuutta kohtaan kuin mr Britling oli suunnitellut. Sangen monet klubin jäsenet halusivat ilmoittautua vapaaehtoisiksi, ja heidän kelpoisuudestaan keskusteltiin vilkkaasti. "Minä olen viidenkymmenen neljän", sanoi eräs, "ja kykenisin kävelemään kaksikymmentäviisi peninkulmaa täysissä tamaineissa paljoo paremmin kuin useimmat noista yhdeksäntoista vuotiaista poikasista." Eräs toinen oli kolmenkymmenen kahdeksan. "Minun täytyy pitää liikettä käynnissä", sanoi hän, "mutta miksi en voisi siitä huolimatta opetella ampumaan ja käyttämään pistintä?" Hyljättyjen kärsimä henkilökohtainen loukkaus antoi erikoista kärkevyyttä niille lausunnoille, joissa he kritikoivat rekryyttienottoa ja asian järjestelyä yleensä. "Sotaministeristön järjestelmässä on auttamaton virhe", huomautti eräs lihava kaivoksenomistaja. "Rauhan aikana se käyttää asian järjestelyyn kotimaassa yksinomaan sellaisia miehiä, joita varmasti tarvitaan rintamalla heti kun sota syttyy. Kohta kun sota on puhjennut, tulee senvuoksi muutoksia kaikkialla, ja tavallisesti pannaan työhön, jokin uusi mies, jonka kelpoisuudesta ei ole tietoa – jokin esillekaivettu 'entinen', joka on jo arveluttavassa rappeutumistilassa. Sekasorto seuraa aivan itsestään. Sotaministeristö on aina tehnyt niin ja mikäli voi havaita, tulee se yhä menettelemään samalla tavalla. Se ei näytä jaksavan käsittää, että toista henkilöä tarvitaan, ennenkuin edellinen on siirretty pois. Sillä ei ole edes sen vertaa mielikuvitusta."

Mr Britling huomasi Wilkinsin hengenheimolaisekseen.

Wilkins kehitteli parhaillaan yleistä vapaaehtoista palvelusta koskevaa laajasuuntaista suunnitelmaansa. Hänen mielestään oli joka ainoa hyväksyttävä. Jokaiselle oli annettava määrätty tehtävänsä, jokainen oli merkittävä luetteloihin ja jokainen oli varustettava jollakin näkyvällä merkillä.

"Hihanauhalla", virkkoi mr Britling.

"Ei merkitse mitään, saammeko tosiaan kokoon sotavoiman vai emme", sanoi Wilkins. "Kaikki ovat nyt innostuneita – ja pitävät asiaa täytenä totena. Kaikki ovat halukkaita pukeutumaan jonkinlaiseen virka-asuun ja tottelemaan jonkinlaisia määräyksiä. On tärkeätä käydä heihin käsiksi, kun heillä itsellään on halua. Nyt on aika saada maassa aikaan järjestely, niin että keestetään se sisäinen jännitys, joka pakostakin tulee myöhemmin tuntumaan. Mutta meillä ei ilmene minkäänlaista taipumusta tämän yleisen uhrautuvaisuuden iloiseen hyväksymiseen. Näyttää aivan siltä kuin tämä sota olisi jonkinlainen erityinen huvitilaisuus, johon ainoastaan muutamit harvat sotaministeristön ystävät pääsevät. Minä en myönnä kansakunnan vapaaehtoisten olevan kelvottomia – en edes sotilaalliselta kannalta katsoen. On olemassa yllin kyllin meidän ikäisiamme miehiä ja myöskin varsinaisiin sotilasikäluokkiin kuuluvia miehiä, joita voitaisiin edullisemmin käyttää täällä kotimaassa – esimerkiksi sotatarvetehtaitten työmiehiä – ja onhan meillä lisäksi kaikki alaikäiset pojat. Kenties he ehtivätkin jo muuttua täysi-ikäisiksi, ennenkuin tämä juttu on lopussa..."

Hän oli valmis ehdottamaan virka-asun kuosejakin.

"Hihanauha", sanoi mr Britling, "ja ehkä värillisiä nauhoja takin rinnusliepeisiin".

"Kullekin kreivikunnalle omat värinsä", huomautti Wilkins, "ja ellei ole värillisiä kankaita saatavissa, niin onhan ainakin – punaista flanellia. Mikä hyvänsä on parempi kuin että annetaan kansan suuren enemmistön oleilla tällä tavoin joutilaina..."

Mr Britlingin mielessä välähti äkillinen, kuva: punaisia flanellialushameita, joita kiireen kaupalla revittiin hajalle tuota pikaa järjestettävää maanpuolustusväkeä varten. Ohikulkevat pesumuijat saivat pysähtyä luovuttamaan mitä heillä oli luovutettavaa. Mutta hymyilyttävien yksityisseikkojen ei saa antaa himmentää tärkeätä pääasiaa. Aate oli joka tapauksessa oikea...

Edessä olevan tehtävän mielikuva loisti kirkkaana mr Britlingin ja mr Wilkinsin sitä puolustellessa. Mutta kohta se taas kalpeni, kun johtuivat mieleen nuo masentavat seikat, ettei ollut kiväärejä eikä harjoittajia ja ennen kaikkea, että olemassaolevat virastot asettuivat suorastaan vihamieliselle kannalle...

Puhellessaan myöhemmin toisten henkilöiden kanssa mr Britling jälleen teki vaatimattomampia ehdotelmia.

"Eikö ole mitään kirjoitustyötä, mitään vähempiarvoista hallinnollista tointa, johon meitä voitaisiin käyttää?" kyseli hän.

"Kaikkia vanhoja kanootteja", virkkoi kapeakasvoinen mies, "kaikkia vanhoja tutisevia eversti Newcombeja pidetään tässä suhteessa teitä parempina..."

Kun mr Britling puoli neljän tienoissa lähti klubistaan, olivat hänen ajatuksensa pahassa epäjärjestyksessä ja hänen yksityistä päätöstään tehdä mitä pikimmin jotain maansa hyväksi oli ikävästi tylsyttänyt tuo hämmäntävä kysymys "miten?" Hän haeskeli yhä edelleen keinoja, mutta niitä ei ollut löydetävissä, ja seurauksena oli yhä kasvava hyödyttömyudentunto.

Hän tunsu naurettavaa salaista vihaa siitä, että hänet oli jätetty mukaanottamatta, aivan kuin lapsi, jota ei päästetä huoneeseen, missä erinomaisen mieltäkiinnittävä leikki on käynnissä.

"Mutta *meidän* sotaa se on sittenkin", sanoi hän.

Hän tavoitti lauseen juuri kun se lipui hänen huulilleen ja tunsu sanoneensa enemmän kuin oli tarkoittanut. Hän käänteli ja tarkasteli sitä, ja mitä enemmän hän siihen syventyi, sitä varmempi hän oli sen totuudesta ja pätevyydestä...

2

Yön aikaan oli Lontoossa jotakin uutta ja outoa. Viranomaiset koettivat poistaa liiaksi silmäänpistävää valaistusta suurimmilta liikenneväyliltä ottaen huomioon mahdolliset lentohyökkäykset. Liikkeitten piti laskea alas uutimet ja monet isot lyhdyt olivat sytyttämättä. Mr Britling piti näitä varovaisuustoimenpiteitä kovin hätäisinä ja turhina ja arveli että niistä voisi aiheutua liikenteessä sattuvia onnettomuustapauksia. Mutta se loi Lontooseen jonkinlaista rembrandtimaista hämyvalaistusta muuttaen kaupungin ruskeiden varjojen, valokeilain ja – juovain salaperäiseksi näkymöksi. Aluksi olivat monet vastahakoisia, ja siellä täällä loisti vielä jonkin ravintolan tai vaatekaupan ikkuna yleisen tummuuden keskellä. Muutamia uppiniskaisia automobiileja liikkui suurine valonheittäjineen. Mutta poliisi oli harvinaisen päättäväinen...

"Pian täällä taas säteilee joka paikassa", mietti mr Britling itsekseen.

Hän kuunteli erästä vanhaa rouvasihmistä, joka syöksyi esiin erästä säädöksiä rikkovasta voimavaunusta Piccadilly Circuksen luona ryhtyen kiivaaseen sananvaihtoon poliisin kanssa. "Zeppelinejä, mitä vielä!" sanoi hän. "Sehän on mieletöntä! Mitä ne uskaltaisivat tänne tulla! Kuka sitä *sallisi*, olisi hauska tietää?"

Luultavasti joku lady Frenshams'in ystävättäristä, ajatteli mr Britling. Joka tapauksessa tuntui hänestäkin zeppelinin ilmaantuminen Lontoon yläpuolelle aika naurettavalta. Hän ei olisi halunnut että kukaan olisi kuullut hänen itsensä siitä puhuvan... Eihän zeppelinejä milloinkaan oltu nähty Lontoon yläpuolella. Nehän olivat pelkkiä kaasusäkkejä...

3

Keskiviikkoamuna mr Britling palasi Dower House'iin ja oli yhä vielä viraton siviilimies.

Hallissa tapasi hän pitkäkasvuisen khakipukuisen miehen lukemassa *The Times'ia*, joka tavallisesti oli hallin pöydällä. Mr Britlingin astuessa sisään lukija käännähti ja näkyviin tulivat mr Lawrence Carmine'in kotkamaiset piirteet.

Mr Britlingistä tuntui, kuin olisi hänen ystävänsä onnistunut viekkaasti päästä hänen edelleen.

Mutta Carmine'in kasvoilla ei näkynyt jälkeäkään siitä innostuksesta ja isänmaallisesta tyydytyksestä, jota mr Britling olisi pitänyt aivan luonnollisena. Hän oli harmaankalpea kasvoiltaan ikäänkuin ei olisi nukkunut moneen yöhön. "Nähkääs", selitti hän melkein kuin puolustaakseen hihassaan olevaa kolmea tähteä, "minä olin kapteenina eräässä vapaajoukossa". Hän oli saanut johdettavakseen vapaaehtoisen komennuskunnan, joka oli saanut toimekseen siltain, kaasulaitosten, tehtaiden ja rautatietunneleiden vartioimisen sekä joukon muita vähäarvoisempia,

mutta välttämättömiä tehtäviä Easinghamptonin seuduilla. "Minun on täytynyt jättää kotini ja muuttaa vuokralle asumaan", virkkoi kapteeni Carmine. "Minä myönnän inhoavani sitä... Mutta eihän se missään tapauksessa voi kestää kuutta kuukautta... Mutta iljettävää se on... Uh!.."

Hänellä tuntui olevan halua ryhtyä lähemmin selvittämään tuon loppuäänähdyksensä sisältöä, mutta sitten hän muutti mieltään, ja tuota pikaa otti mr Britling keskustelun johdon hoiviinsa.

Ne kaksi päivää, jotka mr Britling oli oleskellut Lontoossa, olivat täyttäneet hänet ainehistolla, ja häntä ilahdutti kun sai puhetoverikseen jonkun muun kuin Hugh'n, Teddyn tai mrs Britlingin. Hän selitti, että se mitä nyt tapahtui Isossa-Britanniassa, oli *sopeutumista*. Se oli suuren, järjestelemättömän kansakunnan yritystä, nykyhetkellä pikemmin vaistomaista kuin täysin tajuttua, tarkoituksena soveltaa hallituksensa ja varsinkin sotilaallinen järjestyksensä siihen uuteen sodankäynnin mittakaavaan, jonka Saksa oli pakottanut maailman omaksumaan. Kahden vuosikymmenen hellittämättömällä toiminnalla oli brittiläinen laivasto suunnattomasti kasvanut saksalaisten merivarustusten painon alaisena, mutta Englannin maasotalaitosta ei ollut kehitetty lainkaan vastaavassa määrässä. Totta kyllä, että oli ollut olemassa merkityksetöntä, sangen suunnitelmattomasti johdettua yllytystä yleisen asevelvollisuuden hyväksi, mutta mitään sotatarpeita ei ollut kasattu, ei ollut olemassa aseiden valmistuksessa tarvittavia koneita, ei mitään suunnitelmaa eikä perusteita, jotka olisivat helpottaneet maan sotavoimain nopeata lisäämistä ratkaisevalla hetkellä. Sellainen ajatus oli täysin vieras Englannin sotilaskastin henkisille totumuksille. Saksalainen menetelmä, joka kerää maan kaikki voimat ja varat kansalliseen taistelukoneistoon, oli Englannin sotilaalliselle käsityskannalle aivan outo – toistaiseksi. Vieläpä sittenkin, kun sotaa jo oli käyty kokonainen kuukausi. Sota oli tullut Saksan kansakunnan kaikkinelevän mielenkiinnon esineeksi; englantilaisille se oli satunnainen seikkailu. Saksassa oli kansakunta sotilaallistettu, Englannissa oli armeija erikoinen laitos. Yleensä tuli kansakunta toimeen ilman sitä. Aivan samoin kuin poliittinen elämäkin oli erikoistunut... Nyt me yht'äkkiä tarvitsimme hallitusta, joka kääntyisi kaikkien puoleen, ja koko kansan armeijaa. Mistä me ne löytäisimme.

Mr Britling viipyi tuossa ajatuksessa, että Englannin armeijalla, laivastolla ja hallituksella oli erikoistunut luonne. Siinä hänestä näytti olevan selitys kaikkeen, mikä oli häntä Lontoossa loukannut. Armeija oli ollut jotakin kaukaista, jolla oli oma erikoinen tarkoituksensa. Se oli kehittänyt kaikki kastin tuntomerkit. Oman erikoisuutensa rajoissa se oli hyvinkin korkealla, mutta oli vanhoillinen eikä voinut sopeutua olosuhteisiin. Sen itseensä sulkeutuva luonne ei ollut niinkään paljon harkinnan kuin eristyneen toiminnan tulos. Se joutui koskettamaan tavallista yhteiskunnallista elämää pääasiassa kolmen muun erikoistuneen yhdyskunnan välityksellä, nimittäin hovin, kirkon ja näyttämön. Muuten tuo suuri epävirallinen siviilimaailma näkyi sille vain jonakin epämääräisenä, epämiellyttävänä, mahdollisesti vihamielisenä, ja se virkisti itseään tiuskimalla tuolle oudolle maailmalle milloin uskalsi ja tekemällä sille kepposet milloin voi, koska se lähetti kimppeun parlamentinjäseniä ja kitsasteli raha-asioissa. Kun sai selväksi itselleen kuinka erillään yhteiskunnan tavallisesta elämästä, teollisuusmaailmasta ja taloudellisista vaikeuksista armeija eli, kun sai hyvin ymmärtäneeksi, että suurin osa englantilaisia oli sotaministeristön mielestä samoin kuin johtavan poliittisen joukkokunnankin mielestä vain "sivullisia", niin alkoi käsittää hallituksen ja sotaministeristön täydellisen soveltumattomuuden johtamaan niin suurta kansallista ponnistusta kuin nyt tarvittiin. Tuo väki "tuolla ylhäällä" ei tietänyt mitään suurimmasta osasta Englannin elämää, he eivät tietäneet miten ja missä tarvittavia tavaroita valmistettiin; kun heiltä jotakin puuttui, niin he vain pistäytyivät johonkin myymälään ja saivat mitä halusivat. Tämä oli psykologinen välttämättömyys nurkkakuntaisen hallituksen alaisessa pikku armeijassa. Mitään muuta ei voinut odottaakaan. Mutta nyt – miten olikaan – oli kansakunnan päästävä käsiksi hallitukseen, johon se oli suhtautunut välinpitämättömästi niin kauan...

"Nähkääs", sanoi mr Britling toistaen erään lauseen, joka muuttui yhä keskeisemmäksi hänen ajatuksilleen, "tämä on *meidän* sotaamme..."

"Näitä asioita", jatkoi hän, "ei tietenkään voida suorittaa ilman ristiriitoja. Me emme voi ottaa käsiimme maamme kohtaloita, joista olemme olleet niin kauan välittämättä, ilman että syntyy melkoinen määrä sisäistä hankausta. Mutta Englannissa me voimme suorittaa tämän uudelleenjärjestelyn ilman vallankumousta. Se on meidän voimamme..."

"Nykyään Englanti on hämmennyksessä – mutta se on terveellistä hämminkiä. Siinä on elämää. Meillä on muutakin voitettavaa kuin Saksa..."

"Nuo suuret rekryyttijoukot, – jotka väsyneinä ja laiminlyötyinä piirittävät sotaväenottoaikoja, ovat kuin vertauskuva... Niistä näkyy, millaiset suunnattomat tahdon ja miehuuden varastot meillä on. Samalla tulee näkyviin meidän melkein uskomaton kykenemättömyytemme asioiden suuntaamiseen..."

"Noilla herroilla tuolla ylhäällä ei ole aavistustakaan siitä valtavasta tahdosta, joka on Englannissa nousemassa. He ovat arkoja pieniä manööveriherroja, jotka pelkäävät kaikkea omalaatuista, pelkäävät sanomalehtiä ja pelkäävät ammattiyhdistyksiä. Eivät he johda meitä saksalaisia vastaan, heidät on pakosta työnnetty saksalaisia vastaan..."

Tästä johtui mr Britling tekemään uusia havaintoja siihen ja sangen runsaaseen varastoon, joka käsitti Englannin ja Saksan välisiä vastakohtia. Saksa oli kansakunta, jonka oli niellyt ja liittänyt itseensä armeija ja hallintojärjestelmä; preussilainen sotilasjärjestelmä oli sulattanut itseensä Saksan koko elämän. Se oli kyltymyksen tilassa oleva valtio, valtio, joka oli niellyt oman kansansa. Englanti ei ollut mikään valtio. Sen kansa ei ollut yhdenmukaisestiin kaavoihin valettua. Englannin armeija, Englannin sotaministeristö, enempää kuin Englannin hallintokaan, eivät olleet sulattaneet itseensä mitään, vaan olivat pieniä vanhoja erikoislaitoksia. Englannin kansakunta oli niitten ulkopuolella, niitten käsityksen ja perintätavan rajojen tuollapuolen, se oli jonkinlainen muodoton, mutta suuri olio, ja nyt piti tämän Englannin kansan, tämän todellisen kansakunnan, "sivullisten", tarttua aseisiin. Nyt singottiin äkkiä haaste tuon ulkopuolella olevan, politiikasta ja sotapalveluksesta tietämättömän, suuremman Englannin olennaisimmille aatteille, sen suvaitsevalle hyvätuulisuudelle, sen vapaudelle ja vastuuttomuudelle. Vaarassa ei ollut ainoastaan Englannin elämä, vaan kansanvaltaisuus koko laajuudessaan, kaikki vapaamieliset aatteet ja kaikki vapaus. Vaarassa oli sivistys. Vakuuskirjan vailla olevaa vapaamielistä järjestelmää kuristettiin kurkusta; sen oli puolustauduttava tai sorruttava..."

"Minä lähdin Lontooseen saadakseni kuulla mitä minun oli tekeminen. Ei ole ketään, joka voisi sanoa, mitä on tehtävä... Vielä vähemmän on ketään, joka pakottaisi meitä tekemään tehtävämme..."

"Sotaministeristömme on kuin oppikoulu kapinan aikana, ovet ja ikkunat teljettyinä; hallituksemme on kuin palkovene Atlantin hyrskyissä..."

"Kaiken tämän olisi luullut kajahtaneen meille kuin torventörähdyksen. Sen sijaan se on näihin asti ollut kuin naapuritalon meteliä, jota juuri olemme kuunnelleet... Ja nyt kansakunta on hiljalleen heräämässä. Lontoo muistuttaa päästä pyörällä olevaa valveutujaa, joka sikeästä unestaan herää aivan läheltä kuuluviin avunhuutoihin, tulen ja vaaran loimoon ja ankaraan hälinään. Kadut antavat juuri tuollaisen vaikutelman. Ihmiset katselevat ympärilleen ja kuulostelevat. Tuntuu siltä, että minä hetkenä hyvänsä jollakin väliajalla, hiljaisena silmänräpäyksenä, saattaa kuulua etäältä, talojen takaa, epäselvää, matalaa tykinjyrinää tai kuolontuskissaan kamppailevien pienten ranskalaisten tai belgialaisten kylien heikkoja avunhuutoja..."

Sellainen oli mr Britlingin esityksen ydin.

Hän piti etupäässä huolta pöytäkeskustelusta, ja ainoastaan hänen puheensa merkitsi jotakin. Teddy vain äännähteli myöntäen, Hugh oli hiljainen ja ilmeisesti hieman tarkkaamaton, mrs Britling ajatteli ruokakomentoa, palvelijoita ja poikiaan kuunnellen miestänsä vain puolella korvalla, kapteeni Carmine oli harvasanainen ja näytti jonkin epämiellyttävän asian kiusaamalta. Silloin tällöin hän vahvisti tai täydensi mr Britlingin väitteitä. Kolmasti hän huomautti: "Ihmiset eivät vielä älyä..."

4

Vasta kun he yhdessä istuivat luuvan edustalla mrs Britlingin ja lasten kuulumattomissa, voi kapteeni Carmine selittää hajamielisen käyttäytymisensä ja uupuneen ulkonäkönsä. Hänen hermostonsa oli kärsinyt ankaran tärähdyksen. Hän oli tuskin ottanut päällikkyyden, kun eräs hänen miehistään oli saanut surmansa – vieläpä tavalla, joka oli jättänyt syvän jäljen kapteenin mieleen.

Mies oli vartioinut tunnelia ja joutunut junan alle kulkiessaan radan poikki vastakkaiseen suuntaan liikkuvan junan taitse. Sillä tavoin Sarajevon pommi vaati ensimmäisen uhrinsa Essexissä. Kapteeni Carmine oli löytänyt ruumiin. Hän oli löytänyt sen pilvisenä kuutamoyönä, oli ollut siihen kompastua, ja hänen aistimuksensa samoin kuin tunnevaikutelmansakin olivat olleet erikoisen epämiellyttäviä. Hänen oli täytynyt laahata kammottavasti repeytynyt ruumis pois kadulta, melkein irtautunut runneltu pää oli kaameasti kierinyt epämääräisessä valaistuksessa, ja jälkepäin hän oli havainnut hihainsa olevan yltäyleensä veressä. Hän ei ollut sitä ennen huomannut ja kun keksi sen, oli kääntynyt pahoinvoivaksi. Hän piti koko asiaa kaameampana ja hirvittävämpänä kuin mitään painajaista, mutta hänen oli onnistunut käyttäytyä kyllin tyyneesti ja kylmäverisesti osoittaakseen miehilleen hyvää esimerkkiä. Tapahtuman jälkeen hän ei ollut nukkunut tuntiakaan unta näkemättä.

"Eipä osaa odottaa saavansa tuollaisia tehtäviä suorittaakseen noin yht'äkkiä täällä Englannissa", virkkoi kapteeni Carmine... "Kun on parhailaan polttamassa päivällissikariaan..."

Mr Britling kuunteli tuota kertomusta huolestunein ilmein. Kaikki tuo aprikoiminen ja ajatustoiminta näkyi hänelle ikäänkuin avatun kuukauslehden sivuna. Sen poikki hinattiin tuota veristä möhkälettä, tuota punaisen ja mustan kirjavaa esinettä...

5

Möhkäle näkyi vielä kirkkaanpunaisena mr Britlingin mielessä, kun Teddy saapui hänen luokseen.

"Minun täytyy lähteä", sanoi Teddy, "minä en voi enää jäädä tänne!"

"Mihin lähteä?"

"Saamaan khakin ylleni. Olen sitä miettinyt aina siitä asti, kun sota puhkesi. Muistatteko, mitä sanoitte hockeypelin aikana viime lomapäivänä – päivää ennen sodanjulistusta?"

Mr Britling oli kerrassaan unohtanut, hän ponnistelihe muistaakseen.

"Mitä minä sanoinkaan?"

"Te sanoitte: 'Mitä perhanaa me tässä hockeyta pelaamme? Meidän pitäisi harjoitella ja oppia ampumaan noita kirottuja saksalaisia!'... Se ei ole mennyt mielestäni... Minun olisi pitänyt tehdä se jo ennen. Minä olen ollut 'scout-masterina'. Kohta tarvitaan upseereja. Minulle on kerrottu, että Lontoossa on useita upseerikouluja, joiden kurssi suoritetaan mahdollisimman nopeasti... Jos saisin lähteä..."

"Mitä Letty arvelee?" kysyi mr Britling hetken vaiettuaan. Se oli oikein, tietysti – ainoa oikea ajatus – mutta sittenkin se häntä hämmästytti.

"Hän sanoo, että jos sallisitte hänen koettaa tehdä minun töitäni jonkin aikaa..."

"Hän siis *tahtoo* sinun menevän?"

"Tietysti", sanoi Teddy. "Ei hän pitäisi siitä, että piileskelisin..."

Mutta minä en pääse ilman teidän apuanne."

"Minä autan teitä varsin mielelläni", virkkoi mr Britling. "Mutta miten olikaan, en minä teistä sitä ajatellut. Miten olikaan, en tullut ajatelleeksi sitä *teistä* – "

"*Mitä* te sitten minusta ajattelitte?" kysyi Teddy.

"Sota astuu meidän oman kynnyksemme yli... Tietysti teidän pitää lähteä – jos tahdotte."

Hän mietti. Oli omituista nähdä Teddy tuossa mielentilassa, päättäväisenä, vakavana ja käytäntöön panevana. Hän tunsu tehneensä aiemmin Teddyllä vääryyttä; tuo nuori mies ei ollutkaan niin jokapäiväinen kuin hän oli luullut...

He ryhtyivät pohtimaan asian yksityiskohtia ja sen taloudellista puolta. Kävisi kenties välttämättömäksi ottaa laina Teddyn varustamista varten, jos hän piankin saisi upseerinarvon. Sitäpaitsi oli pari muuta pikku juttua... Mr Britling torjui luotaan erään naurettavan mielikuvan: hän muka oli luovuttamassa varoja lähettääkseen Teddyn johonkin, mistä ei nuorella miehellä enempää kuin Lettylläkään ollut oikeata käsitystä...

Seuraavana päivänä Teddy polkupyöränsä selässä hävisi Lontooseen päin. Hän oli päättänyt asettua sinne voidakseen sitä uutterammin harjoitella. Hän oli innokas. Teddy ei ollut milloinkaan ennen ollut innokas. Mrs Teddy tuli Dower House'iin hoitamaan sihteerintointia ja koetti olla näyttämättä isetietoiselta ja tärkeältä.

Kahta maanantaita myöhemmin saapui mr Britlingin luo, joka istui ruusutarhassa suurus-savujaan imeskellen, juoksujalassa ja silmät loistaen innostunut pieni poika. "Pappa!" kirkui poika. "Teddy! Khaki yllään!"

Toinen nuori Britling kierteli hyppien itse sankaria, joka käveli Mrs Britlingin vierellä ja koki olla näyttämättä liian hyökkävältä ja sotilaalliselta. Hän näytti koko mieheltä khakipuvussaan ja oli poikamaisempi kuin koskaan ennen. Mrs Teddy asteli jäljessä, tyynenä ja ylevänä.

Mr Britlingin mieleen johtui jälleen tuo ajatus, että nämä nuoret ihmiset eivät oikein tienneet, mihin olivat menossa. Hän olisi halunnut olla itse khakiin puettuna ja arveli, ettei tuo omantunnonpistos silloin pääsisi siinä määrin vaivaamaan.

Iltapäivä, jonka hän vietti heidän seurassaan, sai hänet yhä syvemmin vakuutetuksi siitä, etteivät he ymmärtäneet yhtään mitään. Elämä oli näihin asti ollut heille niin lempeä, että Teddyn sotaanlähtökin tuntui heistä vain jonkinlaiselta huvittavalta seikalta. Asia, jonka hän oli ottanut suorittaakseen, oli kieltämättä vakava, mutta samalla ilahduttava ja sangen kunnioitettava. Siitä johtui, että hän esiintyi oudossa asussaan ja oli kadulla kulkiessaan sotilaallisten tervehdysten esineenä... He pohtivat kaikkia hänen sotilasuransa mahdollisuuksia yhtä ihastuneina kuin lapset, jotka juttelevat uuden leikin hyvistä puolista. He sallivat Teddyn kohota hirvittävän nopeasti sotilasarvosta toiseen. Hän otaksui tuota pikaa saavansa upseerinvaltakirjan.

"Nuoremista upseereista on paha puute. Ne ovat ottaneet jo lähes kolmanneksen tovereistani", sanoi hän ja lisäsi haikeasti kuten se, joka saa vain katsella saavuttamattomia riemuja: "pari heistä pääsee rintamalle jo lähimmässä tulevaisuudessa".

Hän puhui niinkuin nuori näyttelijä jostakin pääosasta. Äänen sävy oli kuin henkilön, joka ikävöi vieraisiin maihin... Täytyy olla kärsivällinen. Tulee se sekin aika kerran...

"Jos minä kaadun, niin Letty saa kahdeksankymmentä puntaa vuodessa", selitti Teddy monen muun yksityiskohtaisen tiedonannon ohella.

Hän hymyili tuolle huvittavalle ajatukselle – niinkuin itseensäluottava kuolematon hymyilee.

"Hän on minun pieni elinkorkoni", sanoi Letty, samoin hymyillen, "elipä tai kuoli".

"Me tulemme kaipaamaan Teddyä kaikin tavoin", sanoi mr Britling.

"Tätähan kestää vain sodan ajan", virkkoi Teddy. "Ja Letty on hyvin älykäs. Minä olen tehnyt parhaani kitkeäkseeni hänestä rikkaruohot."

"Jos luulet pääseväsi takaisin työhösi sodan jälkeen", sanoi Letty, "niin erehdyt pahoin. Minä saan vaatimukset kohoamaan."

"*Sinä!*" sanoi Teddy luoden häneen koleaan katseen ja ryhtyen huomiota herättävästi puhumaan aivan toisesta asiasta.

6

"Hughkin tulee pian khakiin puettuna", kertoi vanhempi pikkupojista Teddylle. "Hän on liian nuori päästäkseen Kitchenerin armeijaan, mutta hän on mennyt maanpuolustusväkeen. Hän lähti torstaina... Kunpa mekin olisimme vanhempia, Gilbert ja minä..."

Mr Britling oli tiennyt poikansa aikeen siitä illasta lähtien, jolloin Teddy ilmoitti omat suunnitelmansa.

Hugh oli tullut isänsä työhuoneeseen tämän istuessa parhaillaan miettimässä tärkeätä kysymystä, oliko hänen jatkettava "Sodan tutkisteluansa" keskeytyksellä, vai oliko se pantava joksikin aikaa syrjään ja ryhdyttävä mahdollisimman selvästi osoittamaan Englannin tahdon ja voiman sekä sen hallinnollisen ja sotilaallisen johdon välillä vallitseva ristiriita, jota ei oltu riittävän yleisesti tunnustettu. Hän tunsikin, että suunnaton määrä inhimillistä innostusta ja tarmoa oli hyljätty ja hukattu, että jos asiat kehittyisivät samaan suuntaan, syntyisi tuhoisa aineksen puute, ja että laajasuuntaiset muutokset olisivat välittömästi tarpeen, jotta voitaisiin, kuten hän sydämestään toivoi, varmasti saavuttaa nopea, pelkoa synnyttävä voitto Saksasta. Jospa hän heti kirjoittaisi jonkin räiskyvän artikkelin, esimerkiksi "Sodasta ja ammattitaidosta" tai "Sodasta ja aineellisista varoista" ja toisen, jonka nimeksi sopisi "Ei voittoa ilman yhteiskunnallista lujuttua". Jos hän kirjoittaisi tuollaista, niin tulisiko se huomatuksi, vai häviäisikö se jälkeä jättämättä yleiseen henkiseen sekasortoon. Olisivatko ne kuuluvia ja pelastavia huutoja, vai pelkkää joutavaa huutelemista?.. Tuota hän ainakin luuli ajattelevansa, se muodosti joka tapauksessa hänen ajatuksensa valtavuon. Mutta samalla hän kuitenkin hämärästi havaitsi tarkkaavaisuutensa uloimmalla reunalla joukon toisia asioita, jotka ajelehtivat hyökyjen seassa milloin kohoten näkyviin, milloin häviten, ja aina valmiina vähimmästäkin aiheesta syöksymään hänen ajatustensa keskukseen. Siellä oli esimerkiksi kapteeni Carmine, joka laahasi rataavallilta jotakin kauhistuttavaa, jotakin hervotonta, märkää ja lämmintä, mikä aivan äsken oli vielä ollut ihminen. Siellä oli Teddy vakavana ja isänmaallisena – Teddy, jota kohtaan vähäpätöinen kynämies tunsikin epäuskoista kunnioitusta. Siellä oli hänen klubissa tapaamansa kapeakasvoinen mies, joka ilmaisi omituista tyytyväisyyttä yleisen epäjärjestyksen johdosta. Ja siellä oli Hugh. Erikoisesti oli siellä juuri Hugh, hiljaisena, mutta vireissä. Se poika ei milloinkaan lörpötellyt. Hän oli perinyt syvän, synkän vaiteliaisuuden äidiltään, jonka oli tapana siitä irtautua kuin musta prinsessa miekkaa heiluttaen. Mr Britling viivähti vähän aikaa muisteloissaan... Mutta Hugh ei milloinkaan irtautunut siitä, vaikka aina näyttikin mahdolliselta, että hän sen tekisi – kenties siitä syystä, että hän oli pojan asemassa. Isälle avautuminen ei ollut hänen asiansa... Mitä hän mahtoi ajatella tästä kaikesta? Mihin hän aikoi ryhtyä? Mr Britling oli vakavasti peloissaan, että hänen poikansa ilmoittautuisi vapaaehtoiseksi; olipa hän melkein varmakin, että niin kävisi, mutta oli olemassa hiukan epäilyn häivää, että poika olisi jonkinlaisen rikkiviisauden nojalla paneutunut rauhanrakentajien asenteeseen. Ei! Se oli mahdotonta. Belgia silmäin edessä!.. Mutta yhtä innokkaasti – verrattomasti hartaammin ja koko olemuksellaan – toivoi mr Britling, ettei Hugh joutuisi mihinkään vaaraan, ettei mikään paha häntä saavuttaisi...

Ovi aukeni ja Hugh astui huoneeseen...

Mr Britling katsahti olkansa yli teeskennellyn! välinpitämättömästi.

"Terve mieheen!" sanoi hän "Mitäs *sinä* tahdot?"

Hugh asteli kömpelösti tulisijan luo.

"Enpä minä mitään", virkkoi hän välinpitämättömästi. "Minä kai tästä lähden hiukan sotilaaksi. Minä ajattelin... Tahtoisin mielelläni lähteä huomenna erään tuttavän miehen kanssa..."

Mr Britling näytti yhä edelleen pysyvän tilapäisessä asenteessaan.

"Se lienee ainoa, mitä nyt voi tehdä, pelkään minä", sanoi hän.

Hän kääntyi tuolissaan ja silmäili poikaansa. "Mitä sinä aiot tehdä?"

Upseerikokelaaksiko?"

"En usko, että minusta olisi mihinkään upseerina. Minä en pidä käskyjen jakelemisesta toisille. Me ajattelimme liittyä Essexin rykmenttiin tavallisina sotamiehinä..."

Syntyi pieni vaihtelu. Sekä isä että poika olivat ajatelleet kohtauksen moneen kertaan edeltäkäsikin, mutta nyt he huomasivat, etteivät voineetkaan käyttää niitä monia lauseparsia, jotka ajatuksissa olivat tuntuneet kaikkein tehokkaimmilta. Mr Britling! raaputteli poskeaan kynänvarrella. "Minä olen iloinen! siitä, että haluat lähteä, Hugh", sanoi hän.

"Minä *en* halua lähteä", sanoi Hugh, kädet syvällä taskuissaan. "Minä tahtoisin lähteä Cardinalin luo tekemään työtä. Mutta tähän hommaan on kaikkien käytävä käsiksi. Etkö sinäkin ole aina sanonut samaa?.. Se on samaa kuin murtovarkaan kiinniotto tai hullun koiran nujertaminen. Se on välttämätön terveydenhoidollinen toimenpide..."

"Sinua ei siis sotilaselämä vedä puoleensa?"

"Ei vähääkään. Sitä en tahdo sanoa, isä. Minusta koko juttu on sietämätön. Saksa näyttää minusta nyt raskaalta, kammottavalta likaiselta ainejoukolta, joka on langennut Belgiaan ja Ranskaan. Meidän on lapioitava tuo törky jälleen pois. Siinä kaikki..."

Hän esitti omasta aloitteestaan vielä muutamia huomautuksia, kun isä vaikenä.

"Näetkös, minä en saa nostetuksi itseeni mitään riemunryöppyä tämän asian johdosta", virkkoi hän. "Minun mielestäni on tuo ihmisten tappaminen tai itsensä tapattaminen kerta kaikkiaan inhoittavaa... Minä otaksun, että osakseni tulee harjoittelu, asioilla juoksu, maantiemarssit ja täällä Englannissa vetelehtiminen..."

"Sinä tuskin pääset lähtemään sotänäyttämölle ennenkuin kahden vuoden kuluttua", sanoi mr Britling ikäänkuin olisi asiaa pahoitellut.

Jotakin epäröinnin tapaista näkyi Hugh'n katseessa. "Luultavasti en", lausui hän.

"Silloin täytyy asian jo olla selvä – oli miten oli", lisäsi mr

Britling ilmaisten todelliset tunteensa.

"Niinpä minä olen auttamassa vain äärimäisellä liepeellä", vahvisti Hugh, mutta hänen olemuksessaan tuntui yhä jonkinlaista pidättyväisyyttä..."

Vaihtelu tuntui päättävän asian teoreettisen puolen käsittelyn. "Missä aiot ilmoittautua?" kysyi mr Britling siirtyen käytännöllisiin yksityiskohtiin.

7

Marnen taistelu muuttui Aisnen taisteluksi sodan laajat laineet vyöryivät luodetta kohti, kunne brittiläiset taas olivat Belgiassa, epäonnistuivat yrittäessään saartaa Meniniä ja sitten puolustivat Ypresiä. Elokuisista yllätyksistä ja säikähdyksistä siirryttiin syyskuisen voiton ylpeyden välityksellä nyt jo unhottuneisiin mielialoihin, ja mr Britlingin tunto siitä, että tämä sota oli kaikkia muita sotia suuremmoisempi, tärkeämpi ja pitkä-aikaisempi, kävi yhä varmemmaksi. Sodan synnyttämä tunne oli yhä vähemmän ahdinkotilan tunnetta ja yhä enemmän tunnetta siitä, että elettiin uusissa olosuhteissa. Se ei ollutkaan, kuten aluksi näytti, ihmiskunnan erään elämänvaiheen päätös ja toisen alku, vaan vaihe sinänsä. Se oli uusi elämänmuoto. Ja kumminkaan hän ei voinut puolestaan päästä sitä todella koskettamaan muuten kuin kynällään. Ainoastaan kirjoituspöytänsä ääressä ja varsinkin yön aikaan hän tunsu ristiriidan läheisenä, valtavana. Mutta yhä edelleen hän halusi päästä ottamaan osaa henkilökohtaisemmin ja ruumiillisemmin.

Hugh tuli kotona käymään eräänä lokakuun päivänä puettuna huonostisopivaan univormuun; hän näytti jo karkeasyisemmältä, ja syysaurinko oli paahtanut hänen nenänsä punertavaksi. Hän sanoi että elämä oli ankaraa, mutta vaikutti erinomaisen edullisesti hänen hyvinvointiinsa; kenties olikin tarkoitus, että ihmisen tulee tehdä työtä, kunnes väsymyksestä vaipuu uneen, että hänen pitää paastota kymmenen tai kaksitoista tuntia ja sitten syödä kuin susi. Hän oli alkanut mieltä "Woodbine" – savukkeihin ja erääseen väkevään kivennäisveteen, jota nimitettiin "monstersiksi". Hän pelkäsi ylennystä; hän tunsu, ettei voisi koskaan asettua niin paljon muita kuolevaisia korkeammalle kuin

korpraalin välttämättä täytyy olla. Hän yritti yhä edelleen lukea hiukan kemiaa ja kristallografiaa, mutta se ei soveltunut sotilaselämään. Niinä lyhyinä hetkinä, jotka koulutuksen alainen rekryytti saa olla vapaana, oli miellyttävämpää torkuskella, kirjoitella kalikkavärsyjä ja piirustella oman plutoonan miehiä esittäviä pilakuvia. Kun sukulaiset tiedustelivat mitä hän mieluummin haluaisi saada, pyysi hän suurta ruoka-arkkua, sellaista kuin hänellä oli tavannut olla koulussa, vain "*paljon* suurempaa", ja isoa hyönteispulveritölkkiä. Sen piti kelvata isojenkin täiden tappamiseen...

Hänen mentyään kävi mr Britlingistä kerrassaan sietämättömäksi, ettei saanut henkilökohtaisesti ottaa osaa kansakunnan fyysillisiin ponnistuksiin. Hän tahtoi "päästä itse samaan löylyyn". Hänelle oli selvinnyt, että vapaaehtoinen liike oli toivotonta. Itsepintaisesti vastustettuaan kaikkea vapaaehtoista liikettä sotaministeristö oli päättänyt sen hyväksyä muodossa, joka teki sen naurettavaksi. Vapaaehtoisilla ei saanut olla upseereja eikä aseita, jotka olisivat vähimmässäkään määrässä muistuttaneet vakinaisten joukkojen upseereja ja varustuksia, niin että saksalaiset, jos he sattuisivat hyökkäämään maahan, jo peninkulmien päähän huomaisivat kenen kanssa ovat tekemisissä. Wilkinsin aatetta, jonka mukaan koko kansakunta oli merkittävä luetteloihin ja erikoisiin listoihin ja varustettava ulkonaisilla tuntomerkeillä, jotka ilmaisivat kunkin kelpoisuutta, hänen haavettaan, jonka mukaan jokaisen oli asetettava paikalleen suuressa vapaaehtoisessa kansallisessa ponnistuksessa, käsiteltiin lapsellisena unelmana, joka oli syntynyt inhimillisistä tyypeistä typerimmän, romaanikirjailijain, aivoissa. *Punch* teki hänestä suhteellisen hienotunteista pilaa: hänet kuvattiin – päässään mitä ihmeellisin, oman mallin mukaan valmistettu, kolmikolkkainen hattu – piirustamassa kolmikolkkahattuja kenelle hyvänsä. Monet nimettömät kirjeet pysyivät Wilkinsiä "pitämään suunsa kiinni" ja häntä kehoitettiin sekä julkisesti että yksityisesti "jättämään asiat Kitchenerin hoidettaviksi". Siihen aikaan katsottiin hyvin yleisesti isänmaanystävänsä tehneen mitä hänen pitikin, jos hän äänekkäästi ja selvästi huusi ilmoille tuon kehoituksen "jättäkää asiat Kitchenerin hoidettaviksi", ja heti sen jälkeen lähti teatteriin, virralle tai automobiiliretkelle. Oli yleisenä vakaumuksena, että se, joka tahtoi ruveta vapaaehtoiseksi, kun voi aivan vaatimattomasti olla mitään tekemättä, oli jollain hämärällä tavalla jonkinlainen petturi...

Tuo seikka oli hälventänyt mr Britlingin vapaaehtoisuushoureet. Sen sijaan hänet käytettiin valalla lain määräämään tapaan ja varustettiin ylimääräisen konstaapelin tunnusmerkeillä. Ylimääräisen konstaapelin tehtävänä oli etupäässä olla ymmärtämättä mitä sotilaallisessa piirissä tapahtui ja muuten toimittaa mahdollisesti uhattujen kohtain vartioinnissa mitä käskettiin. Hänen tuli sitäpaitsi olla käytettävissä siinä tapauksessa, että sattuisi sisäisiä levottomuuksia. Mr Britling varustettiin ryhmysauvalla ja lähetettiin vartioimaan eräitä salaojia, siltoja ja kahlaamoja Matching's Easyn luoteispuolella olevissa mäkisissä seuduissa. Hänelle ei milloinkaan oikein selvinnyt, mitä hänen pitäisi tehdä, jos tapaisi automobiiliin täynnä aseistettuja vihollisia, jotka olivat miinoittamassa sellaista salaojaa tai kavalasti syventämässä jotakin strategisessa suhteessa tärkeitä kahlaamoja. Hän otaksui alkavansa joko keskustella heidän kanssaan tai kurittaa heitä ryhmysauvallaan tai kenties kumpaakin yht'aikaa. Mutta koska hän itse asiassa ei hetkeäkään epäillyt, että yksikään inhimillinen olento kävisi käsiksi niihin sähkölennätin- ja puhelinlaitteihin, teihin tai muihin hänen varjelukseensa uskottuihin esineisiin, niin tuo epävarmuus ei häntä liikoja rasittanut. Hän kuljeskeli ristiin rastiin yksinäisiä teitä ja polkuja yön pimeydessä ja perehtyi siten lähemmin moniin pensasaidoista ja tiheiköistä kuuluviin pikku huutoihin ja meluihin. Eräänä yönä hän pelasti jäniksenpojan karpän kynsistä, ja kun ahdistaja tuntui olevan varsin halukas ryhtymään hänen kanssaan taistelemaan saaliista, niin hän sen masensi ja ajoi pakoon sähkötaskulampullaan...

Harhaillessaan ympäri seutua Essexin avaran taivaankannen alla tai nojatessaan johonkin aitaan tai unisena istuessaan jollakin veräjällä tai tuulen ja sateen suojassa heinäpielesten ja katosten alla oli hänellä hyvää aikaa mietiskellä. Hänen ajatuksensa tunkeutuivat yhä syvemmälle sodan aiheuttaman ensimmäisen vaikutelman läpi. Hän ei nyt enää ajatellut, mikä oli oikeata mikä väärää tässä erikoisessa yhteentörmäyksessä, vaan mietti niitä ihmiskunnassa piileviä syvempiä voimia, jotka tekivät sodan mahdolliseksi. Hän ei enää suunnitellut teräväjärkisiä sopimuksia, liittoja valtioiden välillä, vaan

tutki sensijaan pahan välttämättömyyden ja ihmissydämen ajateltavissa olevan muuttuvaisuuden syvällisempiä ongelmia. Ja sade lankesi hänen ylitsensä ja orjantappuranpiikit pistelivät häntä ja märät, pehmoiset niityt kieltäytyivät suomasta tukea hänen askeleillensa vajoten niitten alla – ja pensasaitojen ja ojien pienestä pimeästä maailmasta kuului sähinää ja huutoja: siellä paettiin ja ajettiin takaa, surmattiin ja jouduttiin surman suuhun.

Eräänä huhtikuun yönä häntä oudostutti fasaanien levottomuus ja kaukaa kuuluva koiranhaukunta, ja sitten hän suureksi ihmeekseen kuuli ikäänkuin etäisen ilotulituksen kohinan ja näki ylhäällä ilmassa, kaukana idässä jotakin eriskummallisen keltaisen täytekyvän kaltaista, jota aika-ajoin valaisi valonheittäjän värähtelevä juova ja joka kiiti kiukkuista vauhtia eteenpäin. Hierottuaan silmiään ja katsottuaan uudelleen hän ymmärsi katselevansa zeppelinä – zeppelinä, joka lensi Essexin yli Lontoota kohti.

8

Mr Britlingin yrittäessä tyydyttää velvollisuudentuntoansa ylimääräisen konstaapelin jokapäiväisellä säännöllisellä toiminnalla teki mrs Britling tarmokkaasti työtä seuraamalla eräitä opetuskursseja ja laittautuen päteväksi punaisen ristin töihin. Lokakuun alkupuolella tuli sitten saksalaisten suuri hyökkäys Antwerpenia ja merta kohti, suuri hyökkäys, jonka tarkoituksena ilmeisesti oli Calais'hen pääseminen ja joka ajoi edellään joukottain flanderilaisia pakolaisia. Kaikkien kansanluokkain jäseniä pyrki pakenemaan Antwerpenistä Hollantiin ja Englantiin, ja myöhemmin ilmeni Flanderissa ja Pao de Calais'ssa suunnaton väestön väheneminen. Tämä virta hakeutui Englannin itäisiin ja eteläisiin osiin, erityisesti Lontooseen, ja tuota pikaa perustetut järjestöt jakoivat sen nopeasti kunnallisille komiteoille, joista kukin otti osansa pakolaisia, vuokrasi ja kalusti huoneita aivan varattomille ja auttoi varakkaat saamaan hyviä asuntoja. Matching's Easyn komitealla oli huoneita kuudellekymmenelle hengelle, ja sen haltuun uskottiin kirjava, kolmekymmentä yksilöä käsittävä joukko, osa pienen, Ostendesta pois pujahtaneen höyryaluksen lastia. Siihen kuului kaksi flaamilaista talonpoikaisperhettä ja muut olivat Antwerpenistä paennutta keskisäädyn väkeä. Heidät kuljetettiin asemalta Claveringsiin ja jaettiin siellä lady Homartynin ja hänen talonhoitajansa johdolla niiden kesken, jotka olivat valmiit ottamaan heitä vastaan. Tulevain isäntien kesken syntyi melkein kilpailua, kaikki olivat iloisia "saadessaan tehdä jotakin" ja innokkaita osoittamaan näille belgialaisille, mitä Englannissa ajateltiin heidän urhoollisesta pikku maastansa. Mr Britling oli ylpeä saadessaan johdattaa vieraanvaraiseen Dower House'iin erään hra Van der Pant'in, siron, pienen, parrakkaan miehen, joka oli puettu mustaan hännystakkiin, mustaan, kovaan vilttihattuun ja villaiseen kaulahuiviin ja jolla oli mukanaan suuri selkäreppu sekä selvästi ulkomaalaisrotuinen polkupyörä. Mr Van der Pant oli pelastautunut Antwerpenistä yhdennellätoista hetkellä, oli pahoin vilustunut ja, mikäli saattoi päättää, kadottanut vaimonsa ja perheensä siinä hädäkässä; hänellä oli paljon puhuttavaa mr Britlingille ja puhumisinnossaan jäi häneltä huomaamatta, että vaikka mr Britling ymmärsikin ranskaa varsin hyvin, ei hän ymmärtänyt sitä kovin nopeasti.

Sinä iltana Dower House'issa syöty päivällinen merkitsi selvästi uutta askelta eteenpäin mitä tulee edistyvän suuren sodan ja Matching's Easyn vanhojen tottumusten ja vanhan turvallisuuden välisiin suhteisiin. Sota oli tosiaankin täyttänyt jokaisen mielen, niin että se alusta alkaen teki kaikki muut keskusteluaiheet mahdottomiksi. Se oli temmannut hra Heinrichin Saksaan, Teddyn Lontooseen ja Hugh'n Colchesteriin, se oli sitonut nauhan mr Britlingin käsivarteen ja karkoittanut hänet ulos öiseen aikaan, se oli tuottanut mrs Britlingille erinäisiä todistuksia ja keskeyttänyt mr Lawrence Carmine'in tiheet luonakäynnit ja juttuhetket. Mutta tätä ennen ei ollut syntynyt mitään suoranaista kosketusta Matching's Easyn elämän ja rintamalla käynnissä olevan julman kuula-, granaatti- ja pistinleikin välille. Nyt sitävastoin kehiteltiin Dower House'issa ihmeellisiä englantilais-ranskalaisia sekakieliä, ja vilkas vieras oli heille kertomassa – toisinaan ymmärrettiin täysin mitä hän sanoi, toisinaan taas käsitys oli hämärää – miehistä, joita oli revitty kappaleiksi hänen nähtensä,

inhimillisten olentojen ruumiinosista, joita oli pitkin katuja – jonkinlainen epävarmuus vallitsi siihen nähden, mitä *omoplate d'une femme* merkitsi, kunnes toinen pikkupojista aukaisi sanakirjan ja ilmoitti, että se on naisen lapaluu – verilammikoista, joita oli kaikkialla ja paosta pimeyteen.

Mr Van der Pant oli hoitanut dynamokoneita Antwerpenin voima-asemalla, hän oli pitänyt sähköjohtoja "eleillä" sekasorron aikana ja oli pysynyt paikallaan, kunnes saksalaisten järeät granaatit olivat repineet johdot rikki ja tehneet hänen dynamonsa käyttökelvottomiksi. Hän loi eloisia pikku kuvia pommituksen melskeestä, kuolleista, joita makasi pitkänään siellä täällä avoimilla paikoilla, saksalaisten epäonnistuneista yrityksistä päästä tykeillään osumaan siihen venesiltaan, jota pitkin puolustajaan ja pakolaisten suuri enemmistö pelastui. Hän veti esiin pienen Antwerpenia esittävän matkailijakartan ja teki siihen merkkejä lyijykynällään. "*Obus* – no, miten te niitä nyt nimitätte? – niin, granaatteja putoili tuonne ja tuonne ja tuonne." Tuosta hän oli paennut *bécane'illaan* ja sitten tuota tietä, noin. Hän oli ottanut pyssyn joukkoonsa ja piilottanut sen muutamain maanmiestensä pyssyjen mukana erääseen taloon Zeebruggeen. Satamassa hän oli tavannut epäilyttävän höyryaluksen, jonka kapteeni päätti kiristää äärimäisen suuren summan jokaiselta mukaansa Lontoossa ottamaltaan pakolaiselta. Päästyään vihdoin laivaan ja lähtemään he havaitsivat, ettei laivalla ollut ollenkaan muonaa, lukuunottamatta muutamain belgialaisten sotilaiden kovia korppu-annoksia. Ne oli jaettu tasan niinkuin lautalle pelastuneiden haaksirikkoisten kesken... *La mer* oli ollut *calme*, jumalan kiitos. He olivat pumpanneet koko yön; hänkin oli ollut mukana siinä työssä. Mutta mr Van der Pant toivoi vielä saavansa tilaisuuden ottaa laivan kapteenin tilille.

Mr Van der Pant oli ollut usein zeppelinejä ampumassa. Kun zeppelinejä saapui Antwerpeniin kapusivat kaikki katolle ja ammuskelivat niitä. Hän halveksi zeppelinejä. Hän teki ivallisen eleen ilmaistakseen mitä niistä ajatteli. Ne eivät voineet saada mitään aikaan, elleivät laskeutuneet alas, ja jos laskeutuivat, niin niihin voitiin osua. Eräs, joka uskalsi alas, oli ammuttu seulaksi; sen oli täytynyt heittää kaikki pomminsa – onneksi ne putosivat avoimelle kentälle – voidakseen vahingoittuneena päästä pakoon. Oli järjetöntä englantilaisten lehtien tapaan väittää, että ne ottivat osaa ratkaisevaan pommitukseen. Ei ainoatakaan zeppelinää... Niin hän jutteli, ja englantilainen perhekunta kuunteli, ymmärsi minkä ymmärsi ja vastaili ja kyseli englantilaisvoittoisella ranskallaan. Siinä oli mies, joka vain muutamia päiviä sitten oli ohjaillut polkupyöräänsä pitkin Antwerpenin katuja vältellen granaattien kaivamia kuoppia, verilätäköitä ja irtirepeytyneitä naisten käsivarsia ja lapaluita. Hän oli nähnyt ilmilieskassa palavia taloja, jotka granaattituli oli sytyttänyt, ja kerran oli räjähtävä granaatti eräässä kadunkulmassa heittänyt hänet polkupyörän seljältä... Nuo asiat eivät olleet ainoastaan meidän maanosassamme tapahtuneita, vaan pöydässämme istui eräs, joka oli ne itse kokenut.

Hän kertoi kaamean tarinan sairaasta naishenkilöstä, joka oli vuoteenomana *appartement'issaan* ja jonka mies meni parvekkeelle katselemaan zeppelinejä. Kuului tiheitä laukauksia. Aika-ajoin mies kääntyi huoneeseen kertomaan vaimolleen näkemiänsä, mutta hetkisen kuluttua hän vaikenä eikä enää liikahtanutkaan. Vaimo huusi häntä, huusi vielä kerran! Pelästyksissään hän vaivoin kohosi istuallensa ja katsoi ikkunasta. Aluksi hän oli liian hämmennyksissä voidakseen tajuta mitä oli tapahtunut. Mies riippui parvekkeen ulkokaiteessa pää kummallisesti vääntyneenä. Vääntyneenä ja ruhjoutuneena. Hänet oli surmannut ulommasta linnakelinjasta ammuttu granaatti...

Nuo olivat asioita, joita sattuu historiassa ja kertomuksissa. Mutta

Matching's Easyssä ei sellaista tapahdu.

Mr Van der Pant ei näyttänyt olevan saksalaisille vihoissaan. Mutta ilmeisesti hän piti heitä väkenä, joka oli surmattava. Hän ei syyttänyt heitä mistään heidän teoistaan; hän vain totesi. He olivat pelkkä onnettomuus, jonka uhriksi Belgia ja ihmiskunta olivat joutuneet. Heidät oli tuhattava. Hän sai mr Britlingin lujasti uskomaan että Brüsselin ja Antwerpenin jokaisessa kellarissa hiottiin puukkoja välttämättömän peräytymisen varalta, että belgialaiset olivat päättäneet tuhota anastajan ja että tämä päätös oli liian syvä ollakseen kostonhimon sanelema... Ja mies tuntui ihmeteltävän voittamattomalta. Mr Britling silmäili hiukan hämillään tavallisen Päivällisviininsä nimilippua. "Huolitteko", kysyi hän

"saksalaista viiniä? Tämä on moselilaista berncasteleriä." Mr Van der Pant mietti. "Mutta sehän on hyvää viiniä", virkkoi hän sitten. "Rauhan tultua se on belgialaista... Niin, jos meidän tulevaisuudessa on oltava varmoja siitä, ettei enää tule tällaista sotaa, niin rajamme täytyy ulottua aina Reiniin asti." Niin hän jutteli siinä istuessaan, kiihtyi ja kävi ikäänkuin ylpeäksi eloisasti muistelllessaan kaikkea kokemaansa. Hänessä ei näkynyt traagillisuuden jälkeäkään, ei mitään alistumisen merkkiä. Ellei ottanut huomioon hänen pukuansa, hyvinhoidettua partaansa ja vierasta kieltänsä, olisi voinut pitää häntä dublinilaisena tai cockneynä.

Hän oli mitä hämmästyttävimmällä tavalla erotettuna kaikesta mitä omisti. Hänen Antwerpenissä oleva talonsa oli anastajan käsissä. Kalleudet ja muut sellaiset esineet, joille hän antoi arvoa, olivat viisaasti kyllä puutarhan multa kaivettuina; hänellä ei ollut muita muuttovaatteita kuin mitä selkäreppuun mahtui. Hänellä oli jalassa ainoat kenkensä. Hän ei voinut saada jalkaansa talon tohveleita, ne olivat kaikki liian pieniä. Vihdoin tuli mrs Britling muistaneeksi hra Heinrichin tohvelit, jotka yhä edelleen olivat kääröön panematta. Hän toi ne esille, ja ne sopivat täsmälleen. Näytti olevan runollista oikeutta, kansallisten korvausten esimakua siinä, että Belgian sallittiin heti liittää ne itseensä...

Edelleen ilmeni, että mr Van der Pant oli joutunut eroon koko perheestään. Ja äkkiä hän alkoi innokkaasti arvostella englantilaista tapaa käydä asioihin käsiksi. Hänen vaimonsa ja lapsensa olivat saapuneet Englantiin ennen häntä matkustettuaan kaksi viikkoa aikaisemmin Ostenden ja Folkestonen kautta; hänen vanhempansa olivat tulleet elokuussa. Molemmat ryhmät olivat joutuneet tuota pikaa muodostettujen englantilaisten järjestöjen huostaan ja olivat kadonneet jäljettömiin. Hän oli kirjoittanut Belgian lähetystöön, josta hänet oli neuvottu erääseen lontoolaiseen komiteaan. Komitean palvelukset alkoivat siten, että keksittiin eräs hänelle siihen saakka outo madame Van der Pant ja osoitettiin jonkinlaista epäluuloisuutta ja vihamielisyyttä, kun hän huomautti, ettei tuo rouva sopinut. Sähkösanomia oli vaihdettu tuloksetta. "Mitä tässä on tehtävä?" tiedusteli mr Van der Pant.

Mr Britling koetti voittaa aikaa lupaamalla "ryhtyä ottamaan asiasta selkoa" ja suoriutuikin siten parina päivänä mr Van der Pantista. Sitten hän päätti lähteä hänen kanssaan Lontooseen "ottamaan asiasta selkoa asianomaisessa paikassa". Mr Van der Pant ei löytänyt perhettään, mutta mr Britling havaitsi, mikä syvä totuus sisältyi erääseen hra Heinrichin huomautukseen, jota hän näihin asti oli pitänyt varsin joutavana, mutta joka kumminkin oli jäänyt hänen muistiinsa. "Englantilaiset eivät tajua luettelointia", oli hra Heinrich sanonut. "Ja siinä on kaiken hyvän suunnittelun pohja."

Vihdoin mr Van der Pant omaksui kaikkein epäsäännöllisimmän menettelytavan: hän kysyi jokaiselta tapaamaltaan belgialaiselta olivatko nähneet ketään siltä kulmalta Antwerpenia, mistä hän oli kotoisin, olivatko kuulleet nimeä Van der Pant, olivatko tavanneet sitä ja sitä. Itsepintaisuutensa ja hyvän onnen avulla hän tosiaankin pääsi madame Van der Pantin jäljille. Hänet oli viety Kenttiin, ja päivää myöhemmin sai Dower House olla onnellisen jälleennäkemisen todistajana. Madame oli hoikka nainen, yksinkertaisesti ja hyvin puettu, täynnä belgialaista tervettä järkeä ja katolista pidättyväisyyttä, ja André oli kuin vahanukke, hintelä, heikko ja viehättävä. Näytti uskomattomalta, että hänestä koskaan voisi kehittyä niin kuohuilevaa ja eloisaa olentoa kuin isä oli. Britlingin poikia täytyi varoittaa käsittelemästä häntä liian kovakouraisesti. Belgialaisille luovutettiin yksi oleskeluhuoneista yksityistä käyttöä varten, ja jonkun aikaa molemmat perhekunnat asuivat vierä vieressä Dower House'issa. Pöydässä puhuttiin englantilais-ranskalaista sekakieltä. Se oli mr Britlingistä aika rasittavaa. Ja molemmat perheet alkoivat tehdä koko joukon mykkiä huomioita, harjoittaa molemminpuolista kritiikkiä, ja kehitellä itsessään suurta kärsivällisyyttä. Englantilaisista tuntui väsyttävältä käyttää kieltä, joka teki kaiken luontevan ajatustenvaihdon mahdottomaksi – tuo kielellinen voimistelu oli aluksi huvittavaa, mutta muuttui pian hyvinkin hankalaksi – ja belgialaiset puolestaan olivat arkoja siitä, että heidän isäntäväkensä ehkä loukkaantuivat toisesta tai toisesta seikasta; he otaksuivat että oli olemassa laaja kirjoittamaton sopivaisuussääntöjen kokoelma, josta todellisuudessa ei ollut tietoaakaan, ja näyttivät aluksi aina odottavan, että heitä kehoitettaisiin tai annettaisiin nimenomainen viittaus olla mukana. He tuntuivat aina kunnioittavasti väistävän

välttääkseen tungettelevaisuutta. Sitäpaitsi he eivät aluksi tahtoneet sanoa, millaisesta ruoasta pitivät tai eivätkö pitäneet jostakin tai tahtoivatko enemmän vai ei... Mutta nämä vaikeudet voitettiin pian; he englantilaistuivat nopeasti ja taitavasti. André muuttui virkuksi ja hilpeäksi ja hänestä katosi hiukan häntä vanhempiin leikkivereihin aluksi kohdistunut epäluuloisuus. Joka päivä hän esitti välipalaa nautittaessa jonkin uuden, huolellisesti harjoitellun englantilaisen lauseen, joskin hän yhä vielä käytteli sellaisia lauselmia kuin *Good morning, Saire* ja *Thank you very much* ilmeisesti suuremmalla mieltymyksellä kuin muita sananparsia ja käytti niitä kaikissa mahdollisissa ja monissa mahdottomissa tilaisuuksissa. Hän osasi suorittaa eräitä silmäkääntäjätemppeja huomattavan taitavasti ja hyvätuulisesti ja paperia taittelemalla hän saavutti suorastaan hämmästyttäviä tuloksia. Sill'aikaa mr Van der Pant etsiskeli tilapäistä tointa, teki pitkiä pyöräilymatkoja, vaihtoi mr Britlingin kanssa mielipiteitä monenlaisista asioista ja oli ihmeellinen hockeyn pelaaja.

Hän pelasi erinomaisen miellyttävästi ja notkeasti. Hänellä oli aina pelissä hännystakki yllään eikä hän milloinkaan irroittanut kaulaliinaansa; hän käsitteli peliä yksinomaan nopsain temppejen ja henkilökohtaisen vikkelyyden osoittamistilaisuutena; hän kiiti kentän yli kuin kissanpoika, kierähti äkkiä ympäri, hyppäsi ilmaan ja tuli maahan takaisin aivan uudessa suunnassa; hänen raikkaanväriset kasvonsa paistoivat ihastuksesta, takinlieve ja kaulaliina heiluivat ja häilyivät minkä ennättivät, mutta eivät kyenneet seuraamaan hänen nopeaa liikehtimistään. Hän ei milloinkaan pitänyt toisia pelaajia silmällä, hän ei koskaan käsittänyt olevansa erikoisella paikallaan pelissä, vaan koki itse muodostaa pallon ympärille suojelevaa kehää ajaessaan sitä maaliin päin. Mutta Andrén hän ei tahtonut ollenkaan sallia pelaavan, ja madame pelasi kuin joku lady, kuin madonna, kuin pyhimys, joka kantaa marttyyriutensa välinettä. Peli ja sen luoma innostus aaltoili hänen ympärillään ja murtui häneen; hän oli erittäin peloton, mutta suvaitseva, pidättyvä; hän teki parhaansa suorittaessaan mitä häneltä erikoisesti pyydettiin, mutta luonnostaan hän ei ollut toimekkaasti asioihin tarttuva, vaan säilytti ennen kaikkea arvokkuutensa; Letty, joka kiihkeänä ja nopsana kiiti hänen ohitsensa, näytti kuuluvan aivan toiseen lajiin...

Mr Britling mielti paljonkin noita vastakohtia.

"Saksalaiset granaatit", arveli hän, "ovat ajaneet tänne perheen, joka on ennen kaikkea katolinen. Temmattu pois ympäristöstään... Me, jotka itse asiassa olemme uus-eurooppalaisia..."

"Aluksi kuvittelemme, ettei meitä erota toisistamme muu kuin kieli. Pian havaitsemme, että kieli erottaa meitä kaikkein vähimmin. Noiden ihmisten elämän pohja-aatteet ovat kerrassaan toiset kuin meidän, paljoa tarkkapiirteisemmät ja täydellisemmät. Heidän Antwerpenissä olevan kotinsa kuvittelee paljoa pyöristetyimmäksi, paljoa suljetummaksi, jonkinlaiseksi kennoksi, todelliseksi sosiaaliseksi yhteydeksi, joka peräti eroaa tästä meidän yleisestä kokoontumispaikastamme. Poikamme leikkivät iloisesti kaikkien tulijain kanssa. Pikku André ei ole laisinkaan oppinut leikkimään vieraiden lasten kanssa. Me näytämme Van der Panteista varmaan uskomattoman *avoimilta*. Seinättömässä talossa... Viime sunnuntaina en voinut saada päähäni niiden kahden neidin nimeä, jotka tulivat polkupyörillä ja pelasivat niin hyvin. He tulivat Kitty Westroppin seurassa. Ja Van der Pant tahtoi tietää miten olimme sukua toisillemme. Mitäpä he muuten olisivat tulleet?..

"Katsokaahan rouvaa. Hän on koko olemukseltaan perin toisenlainen kuin kaikki tšekäläinen naisväkemme. Tennis, pyöräily, poikien ja tyttöjen yhteiskasvatus, two-step, korkeampi naissivistys... Mainitkaa nuo asiat itsellenne ja ajatelkaa samalla häntä. Yhtä hyvin voisitte puhua ratsastushousuihin puetusta nunnasta. Hän on erikoistunut nainen, erikoistunut naisellisuus, hänen olopiirinsä on koti. Pehmeihin, sulavasti taipuviin hameihin puettu, liikkeet hitaat, kasvot hunnutetut – sillä mikään itämainen huntu ei voisi olla hänen katolista tyyneyttään tehokkaampi. Katolisuus se on keksinyt näkymättömän hunnun. Hän muistuttaa paljoa enemmän sitä pientä suloista intialaisnaista ihmeellisine hameineen, jonka mr Carmine toi tänne kesällä komean aviopuolison keralla, kuin Lettyä tai Cissie'ä. Hänkin otti osaa hockey-peliin. Ja pelasi hyvin samaan tapaan kuin madame Van der Pant..."

"Mitä enemmän minä ajattelen hockey-peliämme", sanoi mr Britling, "sitä ihmeellisempi luonteiden, sivistyksen ja kasvatuksen koetinkivi se näyttää olevan..."

Mr Manning, jolle hän piti tätä esitelmää, johti hänet uudelle ladulle tiedustamalla mitä hän "uuseurooppalaisella" tarkoitti.

"Se on huono keksintö", sanoi mr Britling. "Minä peruutan sen. Salli minun koettaa lausua täsmällisesti mitä tarkoitan. Minä tarkoitan jotain, mikä on syntyneessä Amerikassa, täällä, Skandinavian maissa ja Venäjällä, uutta kulttuuria, vapautumista Levantin uskonnosta ja siitä katolisesta kulttuurista, jonka olemme saaneet Välimeren maista. Minä luovun nimityksestä uus-eurooppalainen: sanokaamme sen sijaan pohjoismaainen. Mehän olemme pohjoismaalaisia. Jokaisen kulttuurin avain, sen sydän, ydin ja olemus on siinä, miten sen piirissä käsitetään miesten ja naisten välinen suhde. Tämä uusi kulttuuri pyrkii vähentämään naisen erikoistumista naisena, tahtoo laskea hänet vapaaksi kodin suljetuista kammioista ja antaa hänelle miehen rinnalla tasa-arvoiset kansalaisoikeudet. Se on uutta, yhä kehitystilassa olevaa kulttuuria, joka tahtoo tehdä miehet sosiaalisemmiksi ja yhteistoiminnallisemmiksi, naiset pirteämmiksi, nopeammiksi, vastuunalaisemmiksi ja vähemmän elämästä poissuljetuiksi. Se pitää sukupuolen merkitystä liian vähäisenä, sen sijaan että sitä liioittelisi..."

"Ja", virkkoi mr Britling – jotenkin samalla äänensävyllä kuin saarnamies, joka lausuu sanankuulijoilleen, 'Lopuksi, hyvät kuulijat' – "juuri tätä pohjoismaista kehityssuuntaa tulee maailmansota edesauttamaan. Tämä sota vyöryy halki Euroopan, hajoittaa koteja, erottaa ja sekoittaa koteja, saa madame Van der Pantin ottamaan osaa hockey-peliin ja Andrén kiipeämään puihin minun huimapäittäni keralla; se surmaa miljoonia nuoria miehiä, muuttaa sukupuolten väliset suhteet miespolven ajaksi, ajaa naisia liikkeisiin, konttoreihin ja teollisuuslaitoksiin, hävittää sen kootun varallisuuden, joka on pitänyt niin monia hienostuneessa joutilaisuudessa, upottaa maailman outoihin epäilyksiin ja uusiin aatteihin..."

9

Mutta niissä tapoja ja käyttäytymistä koskevissa ristiriidoissa, joita ranskalaisten ja belgialaisten pakolaisten Englannin kyliin tulvimisesta aiheutui, eivät tulokkaat aina olleet katolilaisia eikä isäntäväki "uus-eurooppalaista". Kun mr Dimple tulee puheeksi, on asia aivan päinvastoin. Hän tapasi mr Britlingin Claveringsin puistossa ja kertoi hänelle huolensa...

"Tietysti", virkkoi hän, "on meidän tehtävä mitä vain suinkin voimme pienen urhean Belgian hyväksi. Minä olisin viimeinen valittamaan pieniä ikävyökyksiä, joita siinä voi joutua kokemaan. Kuitenkin minun täytyy tunnustaa, että teillä ja rakastettavalla mrs Britlingillä on ollut harvinaisen hyvä onni belgialaisten ne saannissa. Minun vieraani – se on aika onnetonta – mies on jonkinlainen sanomalehtimies ja kerrassaan – kerrassaan liian ankara ateisti. Ihan ilmeinen jumalankieltäjä. Pelkästä rehellisestä epäilystä ei puhettakaan. Rehelistä epäilyä olen nykyään täysin valmis sietämään. Emmehän me, te ja minä, siitä asiasta kiistele. Mutta hän on aggressiivinen. Hän tekee ihmetöitä koskevia huomautuksia, täysin alentavia huomautuksia, eikä aina edes ranskaksi. Toisinaan hän puhuu melkein englantia. Ja sisareni läsnäollessa. Sitten hän sanoo lähtevänsä ulos pistäytyäkseen kahvilaan. Hän ei milloinkaan löydä kahvilaa, mutta varmaa on, että hän keksii jokaikisen kapakan monen peninkulman laajuisella alueella. Hän tulee takaisin ja haiskahtaa hirvittävässä määrin oluelta. Kun rohkenen tehdä pikku viittauksen, alkaa hän soimata olutta. Hän väittää, ettei oluemme ole hyvää – meidän hyvä essexiläinen oluemme! Hän ei ollenkaan ymmärrä meidän yksinkertaisia elämäntapojamme. Hän on pilalla. Seudun tytöt koristavat itseään Belgian lipuilla ja päästävät vähäiset ranskantaitonsa kuuluville. Ja hän käsittää tuon rohkaisuksi. Eilen viimeksi oli aika kohtaaminen. Hän lienee yrittänyt suudella Hicksonin tyttöä ravintolassa – Maudia... Entäs hänen eukkonsa! Iso, lihava, hidas akka – kaikki tavoin – laaja. On surkeata, että täytyy ajatella kritikoimista, mutta

minä todellakin *toivoisin*, ettei hän katsoisi sopivaksi istahtaa vanhaan poikamiespiirttiini antamaan rintaa lapselleen – useinkin kaikkein *sopimattomimpaan* aikaan. Ja – missä laajuudessa..."

Mr Britling yritti lohduttaa.

"Mutta olipa miten hyvänsä", sanoi mr Dimple, "paremman osan minä sentään sain kuin kelpo mrs Bynne rukka. Hän otti kaksi ompelijatarta osalleen. Hän tahtoi välttämättä saada juuri ne. Ja heidän hameensa olivatkin aivan varmaan hienonmalliset – minunkin vanhat, elämän koreudesta piittaamattomat silmäni sen näkivät. Hän arveli, että pari ompelijatarta olisi hyvään tarpeeseen sellaisessa suuressa perheessä kuin hänellä on. Aivan varmaan he *sanoivat* olevansa ompelijattaria. Mutta näyttää siltä – en minä ymmärrä mihin me niiden kanssa joudumme... Parahin mr Britling, nuo nuoret naiset ovat kaikkea muuta kuin ompelijattaria – kaikkea muuta kuin ompelijattaria..."

Vieno huvin väike kajasti liiankin selvästi kelpo miehen kauhistuksen takaa.

"Sireenejä, hyvä mr Britling. Sireenejä. Ammatiltaan..."

10

Lokakuu vaihtui marraskuiksi, ja päivä päivältä oli mr Britlingin omaksuttava yhä uusia asenteita sotaan nähden, hänen täytyi miettiä miettimästä päästyäänkin, nähdä ensimmäisten tulostensa kokeessa pettävän, vääntyvän ja muuttuvan toisiksi. Hänen ajatuksensa liikkuvat laajalla alueella ja syventyivät – kunnes kaikki, mitä hän oli aikaisemmin kirjoittanut, näytti hänestä kiusallisen pintapuoliselta, itsestään selviltä selityksiltä, joita yllättävän sodan inhoittava vaikutus oli aivan automaattisesti aiheuttanut. Mitä hienommiksi ja syvällisemmiksi hänen aatteensa tulivat, sitä hankalampi oli niitä ilmaista: hän kävi harvapuheisemmaksi, hajamieliseksi ja ärtyisäksi pöydässä. Varsinkin kahdelle henkilölle tuntui mr Britlingin olevan mahdotonta ilmaista varsinaisia aatteitaan, nimittäin mr Direckille ja mr Van der Pantille.

Molemmissa mainituissa herroissa ilmeni joko salaista tai julkituotua arvostelunhalua Englantia kohtaan. Oli oikein ja kohtuullista, että mr Britling itse arvosteli Englantia; sehän on englantilaisen erikoisoikeus. Mutta kuulla mr Van der Pantin asettavan englantilaisten kyvykkäisyyttä kysymyksenalaiseksi tai epäillä, että mr Direck vain vaivoin salasi uskonsa amerikkalaisten etevämmyyteen, mitä sotaan tulee, oli pahempaa kuin kuulla mrs Harrowdeanin puhuvan vihamielisesti Edithistä. Se herätti sitäkin voimakkaamman tunteenomaisen reaktion.

Mitä mr Van der Pantin tulee mutkistui asia vielä kielivaikeuksien vuoksi, joista johtui, että kaikki muu paitsi mitä yksinkertaisimmat väitteet joutui arvaamattomain väärinkäsitysten alaiseksi.

Mr Van der Pant ei ollut niin äärimäisen tahdikas kuin hänen tyypillisesti katolinen vaimonsa. Hän osoitti liiankin selvästi pitävänsä brittiläistä posti- ja sähkösanomalaista hitaana ja huolimattomana ja Great Eastern Railway Companyn haararatoja kannattamattomina ja kelvottomina. Hän väitti pelloilla ja aseman läheisyydessä olevilla rakennuksilla työskenteleväin miesten toimivan hitaammin ja haluttomammin kuin mitä hän milloinkaan oli nähnyt. Hän ihmetteli, että mr Britling käytti asetyleenä eikä sähkövaloa. Hänen mielestään tuoreet munat olivat järjettömän kalliita ja se käsitys, jonka hän oli saanut Matching's Easyssä harjoitetusta sianhoidosta, oli sangen vähän imarteleva. Tiet, sanoi hän, eivät näyttäneet olevan sitä varten, että pääsisi paikasta toiseen, vaan olivat *un dédale*; sormellaan hän piirusteli pöytäliinaan ivallisia karttoja Matching's Easyn ympäristössä olevista teistä. Hän oli ihmeissään siitä, ettei Matching's Easyssä ollut yhtään kahvilaa, ja selitti ettei se ravintola, johon hän oli suurin toivein suunnannut askeleensa, ollutkaan mikään ravintola, vaan hämäräperäinen paikka, jossa juotiin olutta... Kaikki nuo muistutukset olisi mr Britling itse voinut tehdä, mutta kun hän kuuli ne belgialaisen pakolaisen suusta, niin ne tuntuivat hänestä sietämättömiltä.

Hän ryhtyi selittämään mr Van der Pantille ensinnäkin ettei noilla seikoilla ollut vähintäkään merkitystä, koska kansallinen mielenkiinto oli kokonaan toisella suunnalla, ja toiseksi että ne itse asiassa ja suurin piirtein katsottuna olivat oikeastaan etuja, kuten hiukankin läheisempi asioihin

perehtyminen saattoi todistaa. Hän esitti huvittavan teorian, jonka mukaan Englanti todellisuudessa ei olekaan englantilaisen työmaa, vaan hänen synnyinpaikkansa, se paikka, jossa hän kokoo voimia, siis ei mikään toiminnan, vaan hyvän tuulen näyttämö. Jos mr Van der Pant ottaisi asiaa tutkiakseen, niin hän huomaisi, että Matching's Easyssä oli tuskin ainoatakaan kotia, josta ei olisi lähetetty ulkomaille jotakin maailman-englantilaiseksi muuttuvaa tarmokasta edustajaa. Englannissa englantilainen tarmo tuli kaikkein huonoimmin näkyviin. Nuo pensasaidat, nuo hyvää aikaa vaativat tiet olivat muistoja täynnä. Oli esimerkiksi olemassa tie, joka Market Saffronin läheisyydessä teki kaarteon päästäkseen Turk'in metsän ohi; metsä oli saanut tuon nimen 1300-luvulla erään Turk-nimisen miehen mukaan. Näiden koukertelevain teiden puolustukseksi mr Britling lainasi Chestertonin onnistuneet säkeet:

Tie vääntyi ensin vasempaan,
Oli Perkinin louhimo vastassaan;
Taas kääntyi tuosta oikeaan,
Kun koira yltyi haukkumaan...

Ja edelleen:

Se kiertäin kaartain pyrkii niin
Kai Heipparallan kaupunkiin,
Se onkin oiva paikka, niin —
Se maailman saa pyörryksiin.

Jos huoleton olemuksemme esti määräperäistä työtä, niin se sensijaan kehitti ainakin huumoria ja humanisuutta. Diplomatiamme ei missään tapauksessa ollut milloinkaan meitä pettänyt...

Hän ei uskonut sanaakaan omasta esityksestään. Hänen syvä, selittämätön rakkautensa Englantia kohtaan sai hänet puhumaan tuollaista... Ja vuosikausia oli hän itse saanut kärsiä ikävyyksiä siitä syystä että oli osoittanut juuri niitä epäkohtia, joihin mr Van der Pant oli niin räikeästi käynyt käsiksi... Mutta hän ei aikonut suvaita vierasta apua omaa emoansa arvostellessaan...

Eräs toinen mr Van der Pantin aiheuttama huvittava vaikutus oli se, että hän herätti mr Britlingissä itsepintaisen luottamuksen sodan onnelliseen kulkuun ja Saksan häviön läheisyyteen. Hän saattoi luvata mr Van der Pantille, että tämä pääsisi takaisin Antwerpeniin ennen toukokuuta ja että saksalaiset olisi työnnetty Rheinin toiselle puolelle heinäkuun tienoissa. Hän tiesi varsin hyvin sotilasasiain olevan häneltä täysin salattuja, mutta hän ei voinut pidättäytyä lausumasta niistä mielipidettään kohta kun tuli puheeksi *entente cordiale* – englantilais-ranskalainen liitto. Jokin seikka hänen ja mr Van der Pantin välisessä suhteessa pakotti hänet kiihkoisesti ja hullunkurisesti näyttelemään suojelevan englantilaisen osaa... Toisinaan hän tunsii olevansa kuin henkilö, joka tietää vararikkonsa välttämättömyyden, mutta koettaa juttelemalla viivyttää välttämättömän hetken tuloa. Mutta itse asiassa mr Britling, jolle vieras kieli teki haittaa, halusi sanoa, ettei Englannin kunnia tulisi kirkastumaan ennenkuin Belgia on entisellään ja kostettuna...

Mr Britlingin vartioidessa merkityksettömiä teitä ja hänen keskustellessaan mr Van der Pantin kanssa voiton läheisyydestä sekä kaiken englantilaisessa elämässä ilmenevän hitauden, tuhlaavaisuuden ja vaikeuksia välttelevän toimintatavan salatuista eduista, siirtyi sota ensimmäisistä, nopeasti vaihtuvista vaiheistaan hitaamman, tuimemman kamppailun kauteen. Saksalaisten peräytyminen päättyi Aisne-joella ja molempain armeijain suorittamat, Kanaalia kohti suuntautuvat kiertoyritykset alkoivat. Englantilaisten lokakuussa tekemä yritys Belgian auttamiseksi tuli liian myöhään, joten Antwerpenia ei voitu pelastaa, ja Flanderissa käydyn pitkän, vaiherikkaan kamppailun jälkeen epäonnistui englantilaisten suunnitelma, joka oli tarkoittanut saksalaisten oikean siiven saartamista; englantilaiset menettivät Gentin, Meninin ja Belgian rannikon, mutta pitivät hallussaan Ypresin ja torjuivat vihollisen joka kerta kun se pyrki Dunkerque'iin ja Calais'hen.

Sillaikaa valloitti laivasto Saksan pienemmät siirtomaat ja saaret, australialainen linjalaiva *Sydney* tuhosi *Emden'in* Cocos-saarten luona ja englantilaisten Coronelin luona kärsimä meritappio korvattiin Falkland-saarten taistelussa. Venäläiset saivat voittoja vasemmalla siivellään, valloittivat Lembergini, etenivät sotaonnen vaihdellessa Przemysliin ja miehittivät suurimman osan Galiziaa. Mutta Tannenbergin häviö oli pysähdyttänyt heidän etenemisensä Itä-Preussissa, ja saksalaiset tunkeutuivat kohti Varsovaa. Turkki oli yhtynyt sotaan ja kärsi suunnattomia häviöitä Kaukasiassa. Dardanelleja oli pommitettu ensi kerran, ja englantilaiset olivat Basrassa Eufraatin varrella.

11

Jouluna 1914 oli Englanti, jossa siihen saakka oli tuntunut jokseenkin yhtä rauhalliselta ja sotilasvapaalta kuin Massachusettsissa, hyvää vauhtia muuttumassa sotamiesten, ampumatarpeiden valmistajain ja sotatarvevarastojen täyttämäksi maaksi. Sotilaita hankittiin ensiksi, noudattaen tuota tunnettua ja suuresti ihailtua brittiläistä periaatetta, että on ensin "otettava jänis kiinni" ja sitten rakennettava itselleen keittiö. Joulua oli aina ennen ollut suuren ilonpidon, naamiohuvien, hypyn ja two-stepin aikaa Dower House'issa, mutta tänä vuonna oli kaikki niin epävarmaa, ettei sopinut kutsua vieraita. Hugh tuli lomalle toisena joulupäivänä, mutta Teddy ei päässyt; Cissie ja Letty lähtivät matkaan pikkupoika mukanaan aikoen vuokrata asumuksen hänen läheisyydestään. Van der Pantit olivat toivoneet saavansa nähdä englantilaisen joulunvieton Matching's Easysssä, mutta kolme viikkoa sitä ennen mr Van der Pant sai sopivan toimen Nottinghamissa ja muutti sinne perheineen. Pikkupojat ilahduttivat sydäntään paperilaitteilla, mutta joulukuusi tuomittiin liian saksalaisena jätettäväksi pois, ja samalla keksittiin että Santa Claus oli äkkiä jälleen muuttunut vanhaksi joulukuksi. Pikkupojat havaitsivat tinasotilaitten hinnan kohonneen eivätkä kenneet ostamaan sähkötaskulamppuja, joita olivat sydämestään toivoneet. Claveringsissa piti pantaman toimeen joulukekkerit, mutta viime hetkessä täytyi lady Homartynin rientää erään orvon veljenpojan luo, joka oli vaarallisesti haavoittunut taistelussa Ypresin tienoilla, joten Claveringsin valot sammuiivat.

Kohta joulun jälkeen liikkui huhuja, että kaakkoisen armeijan esikunnan päämaja piakkoin muutettaisiin Claveringsiin. Sitten mr Britling tapasi Ranskasta palanneen lady Homartynin, joka oli kovin kiukuissaan siitä, että päämaja lopultakin sijoitettaisiin Ladyholtiin, lady Wensleydale'in tilalle. Hän piti sitä Claveringsia kohdanneena loukkauksena. Lady Homartyn kiukustui sitäkin enemmän, kun niistä uusista armeijoista, joita nyt kokoontui kautta Englannin niinkuin tulvavesiä alavalle niitylle, lähetettiin vain yksi pataljoona ja yksi maanpuolustuspatteri Claveringsin ympäristössä oleviin kyliin. Mr Britling sai kuulla niiden saapumisesta vasta päivää, paria myöhemmin, kun reipas nuori upseeri tuli majoituslistoineen hänen luokseen. Nuori mies oli hyvin perehtynyt majoittamiseen – omaan, monta kertaa toistamainsa sanojen mukaan hän sai mahtumaan toista litraa puolen litran pulloon – ja oli kovin mielissään, kun hänelle luvattiin luuva. Hän kysyi kuinka iso se oli ja teki laskelmia. Sinne voi "pistää viisikolmatta miestä – puhtaasti". Se auttoi hänet pahimmasta pätkähästä. Hän voi järjestää niin, ettei asuinrakennukseen tarvinnut tulla ollenkaan. Se oli etevä paikka. "Oivallista!"

"Entäs sängyt?" kysäisi mr Britling.

"Herra isä! Eiväthän ne *sänkyjä* tarvitse", vastasi nuori upseeri.

Koko Britlingin perhe, joka murehti belgialaistensa menettämistä, tervehti viidenkolmatta tuloa erittäin innostuneesti. Kolmena päivänä täytyi mrs Britlingin ruokkia uusia vieraitansa – keittiövaunut olivat eksyneet, kuten tavallista – ja hän teki sen sillä tavalla, että miesten kerskailu kävi muista patterin sotilaista melkein sietämättömäksi. Majoituskorvaus oli silloin yhdeksän penniä mieheltä ja mr Britling, joka häpesi hyötyä maansa kustannuksella, luovutti vierasvaraisesti lämmitysainetta ja valaistusneuvoja; sitäpaitsi hän jätti miesten käytettäväksi rajoittamattomat määrät savukkeita, antoi heille kortteja ja muita pelivälineitä sekä kuvalehtiä, ja kaakao-illalliseen liittyi sellaisia pikku yllätyksiä kuin kilohailia ja hilloputinkia, puhumattakaan monista muista tilapäisemmistä

mukavuuksista. Paastoava miehistö oli saapunut taloon kahden sangen ymmärtäväisen keski-ikäisen korpraalin johtamana ja vastasi mr Britlingin vieraanvaraisuuteen tekemällä joukon hyviä päätöksiä, joita osalta noudatettiin. He eivät koskaan metelöineet puoli yhdentoista jälkeen, korkeintaan toisinaan, kun jokin laulu purkautui ilmoille harvinaisen ponnekkaasti; he nousivat ja lähtivät viiden tai kuuden ajoissa aamulla ääntä päästämättä ja olivat melkein hankaluuteen asti avulialta pesu- ja puhdistushommissa.

Aivan lyhyessä ajassa oli mrs Britling tottunut katselemaan puolta tusinaa nuoria miehiä, jotka khakihousuihin ja paitaan puettuina puhdistautuivat hänen pesutuvassaan ja sen edustalla tai lupaa tiedustelematta pistivät jalkapallopeliksi hockey-maalien luona. Nämä miehet eivät olleet uusien armeijojen sekalaista väkeä, vaan vanhempaa maanpuolustusväen tyyppiä, vailla erikoisia sankaruudenilmeitä, ja heidän kaksi keski-ikäistä korpraaliaan pitivät heitä helposti komennossaan ohjaten koko joukkoa kuin veljessarjaa. Mutta heillä oli sentään laittomatkin puolensa, joiden ilmaukset saivat mr Britlingin sepittelemään teorioja. Heille näytti esimerkiksi salametsästys olevan luontaista, niinkuin lapsille laulaminen ja leikkiminen. Heillä oli sekarotuinen valkoinen koira. He alkoivat liittää illallistaansa kaniinia, kaniinia, jonka alkuperä peittyi hämärään. Eräänä päivänä kumpusi keittiöstä valtava paistetun kalan tuoksu, ja kokki kertoi siellä olevan forelleja. "Forelleja!" ihmetteli mr Britling toiselle korpraalille, "mistä te olette forelleja saaneet, pojat?"

"Kalamies" oli pyydystänyt ne jouhipaulalla, kerrottiin hänelle. Kalamies tuotiin oikein näkyville; hänestä ilmeisesti ylpeiltiin. Hän kertoi oppineensa tuon kalastuskeinon New Yorkin satamassa. Hän oli silloin ollut lämmittäjänä. Hän osoitti mr Britlingille luottamusta, joka teki tuosta gentlemannista hänen rikostoverinsa, mikäli sodanaikaisten lakien ja tapojen voitiin katsoa olevan yhä voimassa ja mikäli toisen tekemän rikoksen salaaminen oli rikosyhteydeksi luettava. Oli päivän selvää, että forellit olivat mr Pumshockin, meklarin ja amatöörikalastajan, hellästi hoiteltavia easyläisiä forelleja. Näihin asti oli paikkakunnan ollut pakko suhtautua mr Pumshockin forelleihin melkein taikauskosen kunnioittavasti. Vuosi sitten oli Snookerin poika saanut istua kuukauden samojen forellien vuoksi. Mutta nyt olivat asiat uudella tolalla.

"En minä oikeastaan paljoa välitä makeanveden kalasta", selitti kalamies. "Mutta pyydystäminen se minua huvittaa..."

Viikkoa myöhemmin tuli torvenpuhaltaja, tummasilmäinen, jonka viattomat kasvot olivat teerenpisamien peitossa, pyytämään Maryn apua, kun oli keitettävä tusina peltokanan munia...

Oli selvää, etteivät nuo loukkaamattomat linnut nauttineet samaa kotoisen elämän rauhaa kuin ennen...

Sitten vierivät isot tykit tietä pitkin Claveringsin puistoon suorittaen joukon sotaliikkeitä kiitettävän taidokkaasti ja vähääkään välittämättä lady Homartynin tunnetusta vastenmielisyydestä kaikkia tieltäpoikkeamia kohtaan...

Eräänä ehtoopäivänä, kun mr Britling oli tavanmukaisella kävelyllään, antoi eräs valkeakauluksinen ja huolettoman näköinen fasaani sysäyksen hänen haaveilulleen. Matching's Easyn maailma alkoi nyt olla täynnä tuollaisia vanhahkoja lintuja. Tulisiko kaikki ennalleen sodan loputtua? Hän kuvaili mieleensä Hugh-poikansa isoisänä, kertomassa pienokaisille puistoista, eläintarhoista, metsästyslaeista, palvelusväestä, hovimestareista ja ihmeellisestä golfpelistä, ja kuinka sitten äkkiä ilmestyi Mars, joka khakipukuisena kulki halki maan, jolloin kaikki nuo asiat kalpenivat ja katosivat, niin ettei niitä eräänä kauniina päivänä enää ollut missään...

KOLMAS LUKU

Viha

1

Sill'aikaa kun ennen niin hervoton, miellyttävän rauhallinen maaseutu oli muuttumassa jotensakin huolettomasti varustetuksi leiriksi, kun ikivanhoja raja-aitoja muutettiin ja poistettiin ja maailman varoja tuhlattiin mitä korvaamattomimmalla tavalla, suoritti mr Britling ylimääräisen konstaapelin tehtäviä, lähetti vanhimman poikansa maanpuolustusväkeen, piti huolta belgialaisista, hemmotteli luuvassa asuvia sotilaitaan, auttoi Teddyä upseerinvaltakirjan saannissa, kantoi roponsa hyväntekeväisyystarkoituksiin, möi arvopapereita häviökseen, merkitsi sotalainen ja mietti, mietti alinomaa sotaa.

Päivästä toiseen hänen ajatuksensa kiertelivät tuota yhtä ainoata asiaa. Hänen mielensä oli siihen kahlehdittu niinkuin kaleeriorja airoonsa. Koko hänen maailmansa oli magneettinen kenttä, jossa kaikki, tahtoipa hän tai ei, suuntautui tuohon kysymykseen kuten magneettiseen napaan.

Hänen ajatuksensa muuttuivat varmemmiksi ja selvemmiksi; ne syvenivät ja laajenivat. Hänen ensimmäiset, pintapuoliset arvostelmansa olivat saaneet vahvistuksen tai oli ne korvattu toisilla. Yön aikaan hän kulki mietiskellen pitkin autioita polkuja; hän mietiskeli kirjoituspöytänsä ääressä, hän mietiskeli vuoteessaan, hän mietiskeli kylpyammeessa, hän koetteli mietteitään laatimalla kirjoitelmia, tutki ja korjasi niitä. Silloin tällöin hän herpautui ja väsyi, mutta ei päässyt koskaan niistä irralleen. Sota oli hänen edessään kuin valpas opettaja rottinkeineen, päivästä päivään, viikosta toiseen, väsymättä, käymättä kärsimättömäksi.

2

Eräitä asioita oli suorastaan pakotettava mr Britlingin mieleen, koska ne erosivat hänen ajatustottumuksistaan siinä määrin, ettei hän koskaan olisi niitä hyväksynyt, jos vain olisi voinut olla sitä tekemättä.

Varsinkin hän aluksi kieltäytyi uskomasta, että sota oli niin äärimäisen katkeraa kuin kerrottiin. Hän ei tahtonut uskoa, että Englantia ja Länsi-Eurooppaa vastaan suunnattu hyökkäys oli kokonaisen kansakunnan keskittyneen mielenliikkeen ilmaus. Hän luuli liittolaisvaltain olevan sodassa järjestelmää eikä kansallista tahdonsuuntaa vastaan. Hän taisteli sitä vakaumusta vastaan, että suuren sivistyneen kansakunnan suurta enemmistöä voisi elähdyttää todellinen ja kestävä viha. Vihamielisyys ei ollut hänen luonnonlaatuunsa soveltuvaa: hän ei tahtonut myöntää, että suurin osa ihmiskuntaa on kärkkäämpi vihaan kuin ystävyys. Hän teki parhaansa uskoakseen – ja kirjassaan "Nyt sodat loppuvat" hän teki parhaansa saadakseen muut uskomaan – että tämän nurinkurisen, ihmiskunnan yleistä hyväsydämisyyttä karkeasti loukkaavan sotahankkeen oli saanut aikaan pieni ihmisryhmä, jonka vaikutus oli rajoitettu, mutta voimakas. Sodan julmuus, vahingollisuus ja hyödyttömyys oli hänestä niin päivänselvää, että hän melkein anteeksipyytäen niitä korosti. Hän uskoi, että sodan tarvitsi vain puhjeta ja osoittaa länsimaiden kansoille mitä se merkitsi, niin kaikki liittyisivät estämään sen uudistumista. He huutaisivat: "Mutta me emme voi kohdella noin toisiamme!" Hän näki Saksan hyökkäävän imperialismiin joutuvan vastaamaan teoistaan omankin kansansa edessä, näki taistelua, epäonnistumista, maailmanvaltain vapaamielisen konferenssin ja yleisen palaamisen ystävällisiin suhteisiin entistä varmemmalla pohjalla. Hän uskoi suuren osan saksalaisia tervehtivän voittoisia liittolaisia heidän vapauttajinaan sietämättömästä poliittisesta ahdistuksesta. Eristetyt saariasemansa vuoksi englantilaiset olivat lukemattomien miespolvien aikana

olleet poliittisia harrastelijoita. Se oli heidän suurin virheensä, heidän suurin hyveensä taas se, että olivat huolettomia. He olivat eläneet jonkinlaisessa huvinäytelmämakehässä ja kielsivät koko elämänsisällöllään elämän traagillisuuden. Amerikkalaistenkaan eristyminen ei ollut sen ankarampi. Amerikkalaisilla oli ollut intiaaninsa, neekerinsä, orjasotansa. Aina suursodan syttymiseen asti oli kanaali ollut yhtä leveä kuin Atlantin valtameri, mikäli oli kysymyksessä kaiken vakavan uhkan torjuminen. Irlantikin oli etäällä – neljän tunnin laivamatkan takana. Niin olivat englantilaiset mielin määrin kehittäneet turvallisuudesta ja hyvinvoinnista johtuvia hyveitä ja paheita: he vihasivat tiedettä ja dramaattista käyttäytymistä, eivät voineet keksiä mitään syytä äärimäiseen täsmällisyyteen tai ponnekkuuteen, eivätkä yleensääkään halunneet "mennä äärimäisyyksiin". Loppujen lopuksi kaiken täytyi kääntyä hyväksi. Mutta he tiesivät, mitä merkitsee joutua sotaan tarmokkaan vähemmistön ja olosuhteiden pakosta ja olivat valmiit ymmärtämään jokaista sellaisen kohtalon uhriksi joutunutta maata. Kaikki heidän tottumuksensa taivuttivat heitä sotimaan hyvätuulisesti ja ilkeästi kiirettä pitämättä, kiistelemään hallitusta eikä kansaa vastaan. Tarvittiin vähintään kaksi kuukautta sota, ennenkuin mr Britling tajusi saksalaisten taistelevan aivan toisessa hengessä.

Ensimmäisen tuohon viittaavan aavistuksensa hän sai lukiessaan uutista Kaiserin ja berliiniläisten kansanjoukkojen esiintymisestä heti sodanjulistuksen jälkeen ja kotiinsa pyrkiväin brittiläisten väkivaltaisesta kohtelusta. Heitä oli kaikkialla häväisty ja pahoinpidelty. Se oli pitkiä aikoja kasautuneen katkeruuden ilmausta. Sill'aikaa kun Berliinissä olevaa Englannin lähettilästä tervehdittiin kiljuen ja viheltäen, oli Saksan lähettiläs jäähyväiskävelyllään St. James'in puistossa eikä kukaan häntä häirinyt... Eräs sanomalehtiutinen, joka erityisesti kosketti mr Britlingin mielikuvitukseen, kertoi nuorten tyttöjen muodostamasta naiskuorosta: se kokoontui eräälle asemalle, jonka ohi Englannin lähettilään piti matkustaa ja lauloi hänen verhottujen ikkunainsa ulkopuolella "Deutschland, Deutschland über Alles". Mr Britling voi varsin hyvin kuvailla mielessään nuo neitokset, jotka nähtävästi olivat jokseenkin kaikki valkoisiin puettuja, kasvot hehkuvina ja silmät loistaen laulamassa täyttä kurkkua, nykyaikaiseen saksalaiseen tapaan...

Sitten saapui kertomuksia julmuuksista: sanottiin löytyneen tien vieriltä ammuttuja vanhuksia ja teurastettuja lapsia, kerrottiin haavoittuneista, joita oli lopetettu pistimillä tai poltettu elävältä, viattomia kansalaisia kohdanneista verilöylyistä, ryöstöistä ja siivottomasta väkivallasta...

Mr Britling koetti olla tuollaisia juttuja uskomatta, mikäli suinkin voi. Ne eivät sointuneet hänen maailmaansa. Ne saivat hänen mielessään aikaan hirvittävää jännitystä. Ne saattoivat olla väärin esitettyjä, toivoi hän, niin että näyttivät väkivaltaisemmilta ja anteeksiantamattommilta kuin mitä todellisuudessa olivat. Ne voivat olla satunnaisia, pahantekijäin suorittamia ilkitöitä, jotka eivät mitenkään liittyneet sotatoimien säännönmukaiseen kulkuun. Siellä täällä oli ehkä jokin heikkomielinen upseeri yrittänyt tehdä itseään peljättyksi hirmuksi... Mitä taas katedraalien pommittamiseen ja Louvain'issä noudatettuun rikokselliseen menettelyyn tulee, niin mitäpä siinä, mr Britling oli valmis myöntämään, ettei gotiikan arkkitehtuuri ole rauhoitettu, jos sotilaallinen pakko joutuu sen kanssa ristiriitaan... Vasta kun sota oli ollut käynnissä muutamia kuukausia, täytyi mr Britlingin epäröivän, vastahakoisen mielen taipua varmasti uskomaan, että virallisten tiedonantojen ja lukemattomain todistajain kertomukset järjestelmällisestä väestön poisviennistä, murhista, hävityksestä, siivottomuudesta ja inhottavista pakkotoimenpiteistä, jotka painoivat leimansa preussilaisten ensimmäiseen kiivaaseen hyökkäykseen Belgiassa ja Champagnessa, olivat julmaa totta...

He tulivat vihaten ja uhaten niihin maanpaikkoihin, jotka he väkisin valtasivat. He hakivat tilaisuutta kauhistuttaviin tekoihin... Kun eivät voineet sitä tehdä niissä taloissa, joissa asuivat, niin he hävittivät ja likasivat minkä voivat. Tosiasiaan edessä mr Britlingin ei auttanut muuta kuin uskoa...

Ensimmäinen seikka, joka sai mr Britlingin todellakin syvästi vakuutetuksi siitä, että saksalainen ja englantilainen sotaan suhtautuminen oli oleellisesti erilaista, oli saksalaisten pilalehtien näkeminen erään tuttavan luona Lontoossa. Ne olivat täynnä liittovaltain miehiä esittäviä ivakuvia, ja niissä tuntui voimaa ja intohimoa – kerrassaan uskomatonta voimaa ja intohimoa. Niiden hämmästyttävä

viha ja samalla niiden hämmästyttävä siivottomuus teki mr Britlingiin valtavan vaikutuksen. Ei voinut huomata mitään kansallista ylpeyttä tai kansallista arvokkuutta, ainoastaan kirkuvaa yltyöisänmaallisuutta ja rajatonta loukkaamis- ja nöyryyttämishimoa. Ne sylkivät. Ne olivat punaisia naamoiltaan ja sylkivät. Hän istui nuo hillittömät lehdet kädessään ja – *häpesi*.

"Uskomatonta", sanoi hän hiljaisella äänellä, "tuollaistahan voisi odottaa tulevan hourujen huoneesta..."

Eräs uskomaton himo ilmeni niissä kaikissa. Saksalaisen pilapiirtäjän näytti olevan mahdotonta esittää vihollisiaan muuten kuin äärimäisen kiinteissä housuissa tai kerrassaan ilman niitä, ja yhtä mahdotonta oli hänen esittää heitä muuten kuin miekka tai pistin syöstynä heidän halvempiin ruumiinosiinsa, niin että veri räiski. Tuo oli sodan *leitmotiv* sellaisena kuin saksalaiset humoristit sen esittivät. "Mutta", sanoi mr Britling, "tämä ei missään nimessä voi edustaa Saksassa yleisesti vallitsevaa mielentilaa".

"Voi kyllä", vastasi hänen ystävänsä.

"Mutta sehän on sokean raivon – lianheiton asteella."

"Koko Saksa on sokeassa raivossa", sanoi ystävä. "Sill'aikaa kun me kuljeskelemme ihmetellen ja epäilevinä ja olemme yhä taipuvaisia nauramaan koko sodalle, ovat saksalaiset tuossa mielentilassa... Siinä on jotakin tahallista. He luulevat, että siitä lähtee voimaa. *He tahtovat* vaahtoa suupieliinsä. He tekevät kaikkensa saadakseen enemmän vaahtoa suupieliinsä. He kiihoittavat itseään omalla kirjoituksellaan. Oletteko kuulleet puhuttavan 'Vihan hymnistä'?"

Mr Britling ei ollut kuullut.

"Se oli viime viikolla käännettynä *Spectatorissa*... Ja sellaista vastaan me koemme taistella tyynesti ja liioittelematta. Kuulehan, Britling!"

"Sinulle meiltä vain kestävä viha; Ei sammu milloinkaan meissä se viha –
Me vihaamme maalla, me vihaamme merellä, Käsin ja aivoin ja sydänverellä;
Viha kansasta uhoo, viha kruununpäästä, Ei iskevät miljonat iskuja säästä; Me
yhdessä lemmimme, yhdessä vihaamme, *Yhden* on vihaaminen juurtunut lihaamme
– *Englannin!*"

Hän luki loppuun saakka.

"No", kysyi hän lopetettuaan lukemisen, "mitä pidit siitä?"

"Tahtoisin koetella miten on hänen ruuviensa laita", sanoi mr

Britling pienen vaitiolon jälkeen. "Se on käsittämätöntä."

"Sitä lauletaan ympäri Saksan. Lissauer lienee saanut kunniamerkin..."

"Sehän on – pahinta ilkeyttä", sanoi mr Britling. "Mitä me olemme tehneet?"

"Se on suunnatonta. Miten käy maailman, jos tuo kansa pääsee voitolle?"

"Minä en voi sitä uskoa – en sittenkään, vaikka minulla on tämä todistuskappale kädessäni... Ei! Minä tahtoisin koetella, miten heidän ruuviensa laita on..."

3

"Näetkös", virkkoi mr Britling koettaen saada asiaa tajuntansa polttopisteeseen, "minä olen tuntenut aivan kunnollisia saksalaisia. Siinä täytyy piillä jonkinlaista väärinymmärrystä... Minä en käsitä, mikä heidät saa meitä vihaamaan? En minä näe siihen mitään syytä."

"Minä luulen, että syynä on heidän perusteellisuutensa", sanoi hänen ystävänsä. "He ovat sodassa. Sodassa oleminen merkitsee samaa kuin vihaaminen."

"Minun ajatukseni on aivan toinen."

"Me emme ole mitään äärimäisyysväkeä. Kun me ajattelemme jotakin asiaa, niin ajattelemme samalla sen vastakohtaa. Kun me kannatamme jotakin mielipidettä, niin otamme samalla ohimennen huomioon, että se luultavasti on melkein yhtä väärä kuin oikea. Me käsitämme – ilmeisesti. He

käsittävät kouraankoskevasti. Koko tämä saastainen, alhainen, väärämielinen ja julma kokoelma on todellista aitoa sotaa. Me väitämme, ettei sota tee vääryyttä. He tietävät paremmin... Saksalaiset ovat yksinkertaista rehtiä väkeä. Se on heidän hyveensä. Kenties heidän ainoa hyveensä..."

4

Mr Britling oli vain yksi niistä monista, jotka tuona aikana halusivat tunnustella saksalaisten ruuveja. Halu ymmärtää kansaa, joka oli äkkiä käynyt käsittämättömäksi, oli itse asiassa yksi Englannin älyllisen elämän huomattavimpia tosiasioita sodan alkuvaiheiden aikana. Englantilaiset olivat sanomattoman hämmästyksen vallassa. Myytiin suunnaton määrä kaikkia saksalaisia kirjoja, joiden luultiin voivan kirkastaa tuon ällistyttävän vihakertymän salaisuutta: Bernhardin, Treitschken, Nietzschen, Houston Stewart Chamberlainin kirjat joutuvat lukemattomien artikkelien ja loputtomien väittelyjen esineiksi. Pikku kauppa-apulaiset, jotka olivat menossa konttoreihinsa, ja työmiehet, jotka palasivat päivän työstä, näkyivät vakavasti tutkivan noita huomattavia kirjailijoita. Samoin kuin mr Britling kysyivät hekin itseltään, mihin Brittein valtakunta oli törmännyt. He kokivat selittää itselleen sen hurjan vihamielisyysmyrskyn laatua, joka puhalsi heitä vastaan Keski-Euroopasta käsin.

Koska lopultakin kävi ilmi, ettei Saksan imperialismiin ja junkkarivallan takana ollutkaan vapaa ja vastaanhangoitteleva maa, vaan luja ja intomielinen kansa, oli tämän jälkeen luonnollista otaksua, että saksalaiset olivat jollain tavoin erikoisen ilkeitä, että he olivat pohjaltaan kateellisempia, julkeampia ja hyökkäävämpiä kuin muu ihmiskunta. Tuosta asiasta oli suuri osa Englannin kansaa yhtä mieltä. He tekivät sen johtopäätöksen, että saksalaisilla oli erikoinen, oma paholainen – ja että heitä oli käsiteltävä sen mukaisesti. Tämä oli toinen vaihe kansallisen käsityskannan kehityksessä ja sen ilmauksia olivat ensimmäiset vakoojain-metsästykset, ensimmäiset kansalaistuneisiin muukalaisiin kohdistuneet ilmiannot ja eräät saksalaisvihamieliset ilkivaltaisuuudet East Endin sekalaisen väestön keskuudessa. Useimmat Lontoon East Endin leipurit olivat saksalaisia, ja he jatkoivat kaikessa rauhassa toimintaansa vielä muutamia kuukausia sodan puhkeamisen jälkeen. Nyt pideltiin useita heidän myymälöitensä pahoin... Vasta lokakuussa englantilaiset tällä tavoin ensi kerran ilmaisivat käsittävänsä, etteivät sotineet ainoastaan Saksan valtiota, vaan saksalaisia vastaan.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.